

La coeducació: anàlisi del treball en igualtat d'un centre de primària

Marta Celdrán Espejo

TREBALL FINAL DE GRAU

Universitat de Barcelona

Facultat d'Educació

Tutora: Ann Elizabeth Wilson Daily

Curs 2019-2020

Barcelona, 31 de maig, 2020

Resum

En aquest estudi s'analitza el treball en igualtat de gènere d'un centre educatiu de primària per detectar quins són els principals elements que dificulten la coeducació. La mostra es va obtenir de l'observació de 5 classes d'un aula de sisè de primària i les entrevistes a 6 infants d'entre 10 i 11 anys, al cap d'estudis del centre i a 3 expertes en el treball de perspectiva de gènere. Els resultats constaten que el sexisme és present a l'aula i indiquen que la diferència d'ocupació de l'espai sonor i físic, l'atenció i l'androcentrisme són factors claus de desigualtat a l'aula. En el marc de la millora del treball en igualtat de gènere del centre educatiu, els resultats obtinguts suggereixen que la manca de formació del professorat, l'absència de planificació de la intervenció coeducativa i la dificultat de treballar conjuntament amb tota la comunitat educativa són elements que limiten la coeducació. Tenint en compte els resultats de l'estudi i la importància de la consciència crítica del professorat, s'ha elaborat una guia per a l'autorevisió de les pràctiques docents basada en l'enfocament *doing gender*.

Paraules claus: igualtat de gènere, coeducació, perspectiva de gènere, sexisme, desigualtat de gènere.

This study analyzes the work on gender equality in elementary school to detect the main elements that hinder co-education. The sample was obtained from the observation of 5 classes of a sixth grade classroom and from interviews with 6 students between 10 and 11 years old, the head of studies of the center and 3 experts in the perspective work of gender. The results show that sexism is present in the classroom, it has been identified that the difference in occupation of sound and physical space, attention and androcentrism are key factors of inequality in the classroom. In the framework of improvement in gender equality work in school, the results suggest that the lack of teacher training, the lack of a co-educational intervention planning and the difficulty of working together with the whole educational community are elements that limit gender equality. Taking into account the results of the study and the importance of teachers' awareness, a guide has been created for the self-review of teaching practices based on the *doing gender* approach.

Key words: gender equality, co-education, gender perspective, sexism, gender inequality.

Índex

Introducció	2
Metodologia	8
Resultats	12
Discussió	19
Conclusions i recomanacions pràctiques	22
Referències bibliogràfiques	25
Apèndix	28
Apèndix A - Guia per a l'autorevisió	28
Apèndix B - Diagrama codificació	32
Apèndix C - Instruments de recollida de dades	33
Apèndix D - Transcripcions entrevistes realitzades	49

Introducció

L'educació és un dels pilars en la transmissió de patrons culturals de gènere on es pot perpetuar el sexisme (Colás i Jiménez, 2006; Leaper i Brown, 2014), però alhora també té un paper important en la transformació d'aquests. Alguns estudis (Spender, 1982; Martel, 1999, citats per Rebollo, García-Pérez, Piedra i Vega, 2011) demostren que sovint el professorat no és conscient fins a quin punt influeixen les seves creences sobre el gènere a la seva pràctica docent. En canvi, tal com assenyalen Leaper i Brown (2014) la discriminació de gènere pot arribar a afectar el desenvolupament de les creences, la motivació i les habilitats de l'infant, ja que el sexisme sol reflectir-se en les diferents expectatives del professorat cap els nens o les nenes.

Per tal que a les escoles es desenvolupi una pràctica docent realment equitativa es requereix una transformació conscient i rigorosa del professorat, basada en una formació i consciència de gènere (Colás i Jiménez, 2006). Per tant, els i les mestres han de dur a terme un procés de sensibilització i observació, ja que tal com esmenta Padilla (2002) només fent aquest procés es pot evitar transmetre, de manera inconscient, uns estereotips amb els quals no s'està racionalment d'acord.

A més, s'ha demostrat que el coneixement sobre la perspectiva de gènere ajuda a les persones a aturar comentaris sexistes d'altres persones i a veure el món amb un filtre d'igualtat de gènere que impedeix que aquests missatges reforcin estereotips de gènere i prejudicis (Pahlke, Bigler i Martin, 2014). Més concretament, s'han realitzat estudis, com per exemple el de Lamb, Bigler, Liben i Green (2009, citat per Pahlke et al., 2014), que mostren que els infants que han après què és el sexisme i la identitat de gènere és més probable que actuïn davant dels comentaris sexistes dels seus companys. Perquè això sigui possible és imprescindible disposar d'unes sessions pràctiques per desenvolupar habilitats de detecció del sexisme, de resposta als companys i de criticar activament als mitjans (Pahlke et al., 2014).

El present treball se centra en estudiar la realitat d'un centre educatiu en concret, on s'ha detectat que l'alumnat té interioritzats comportaments masculistes que escolten a les cançons actuals a través de la xarxa social *TikTok* (mestra de l'aula, comunicació personal, 3 de març 2020). Una xarxa que té com a principals consumidores noies i, sobretot, noies d'entre 8 i 16 anys (García, 2019).

Però abans, és important distingir el binomi sexe-gènere. Quan un infant neix, una de les primeres informacions que es dona és el sexe, que és un aspecte purament biològic i físic. Però al mateix temps, l'infant neix en una societat amb una cultura, unes creences i uns hàbits arrelats, que marquen que si és nena ha d'actuar d'una certa manera i si és nen, d'una altra. Aquest aspecte que procedeix de la cultura i la socialització és el gènere. Malgrat que actualment es fa la distinció entre sexe i gènere, no és fins als anys cinquanta que De Beauvoir (1949, citada per Subirats i Tomé, 2010) arriba a la conclusió que no es neix sent dona, sinó que s'arriba a ser-ho.

Aquest estudi se centra en el gènere, que és una construcció cultural i social, per tant incideix en l'individu des del naixement a través dels processos de socialització (Subirats i Tomé, 2010). D'una banda, el procés de socialització primària que es dona a la família i, d'altra banda, el procés de socialització secundària on té un paper fonamental l'educació. A l'escola hi ha una gran transmissió no conscient, concretament la transmissió informal que fa el professorat i la imitació d'aquests comportaments. En relació amb la socialització, García-Pérez et al. (2011) consideren que un dels seus efectes és el que defineixen com *ceguera de gènere*, és la incapacitat per reconèixer la desigualtat i la discriminació de gènere donada per la naturalització d'aquesta desigualtat.

L'enfocament *doing gender* (West i Zimmerman, 1987, citat per Rebollo, et al., 2012) proporciona una eina molt útil per analitzar la manera en què es construeix el gènere a l'escola. Aquest enfocament no concep el gènere com una qualitat de cada individu,

sinó que l'entén com una construcció social que neix de les interaccions de les persones. Segons Crawford (1997; 2006, citada per Rebollo, et al., 2011) el procés de construcció del gènere es dona en tres nivells diferents.

D'una banda, l'autora assenyala que el primer nivell és el sociocultural, el que té a veure amb el sistema d'organització social. En aquest primer nivell el *doing gender* té lloc a través de la reproducció de la ideologia de gènere, regulant les posicions socials i atorgant major poder a l'home. En l'àmbit educatiu, Rebollo et al. (2012) afegeix que aquest nivell suposa estudiar el centre com un context social d'activitat, l'entorn, l'ús dels seus espais, les relacions de poder, la distribució del professorat en els diferents cursos, els materials, els continguts del currículum, etc.

El segon nivell és el relacional, on s'analitza els diferents comportaments per raó de gènere, les interaccions quotidianes entre dones i homes i el diferent tracte que reben els nois i les noies. Pel que fa a l'escola, és important analitzar les interaccions entre el professorat, entre el professorat i l'alumnat, entre l'alumnat, amb les famílies, etc., focalitzant-se en la transmissió d'estereotips, en els models de relació, en l'ús del llenguatge androcèntric, en la programació curricular i en les pràctiques escolars (García-Pérez et al., 2011).

Per últim, Crawford (1997; 2006, citada per Rebollo et al., 2012) esmenta que el tercer nivell és el personal, té a veure amb la identitat i les actituds personals. En aquest nivell, les persones fan seu el discurs socialment construït. En aquest nivell tant homes com dones arriben a acceptar les distincions de gènere com a part del seu autoconcepte. En aquest nivell es pot estudiar les expectatives en funció del gènere, les aspiracions, les creences i les eleccions acadèmiques.

Leaper i Brown (2014) assenyalen que quan el prejudici i la discriminació està basat en el gènere es dona lloc al sexisme. Pahlke et al. (2014) afegeixen que el sexisme es

refereix a actituds i comportaments que mostren els estereotips de gènere. El sexisme ho impregna tot, com esmenten Subirats i Tomé (2010) “forma part integrant i profunda de la nostra llengua, dels nostres gestos, de les nostres categories mentals, dels nostres hàbits, de les nostres relacions i de la nostra vida” (p. 9).

El sexisme pot ser perpetuat en les escoles pel professorat, que ho poden expressar de manera implícita o explícita (Tiedemann, 2000, citat per Leaper i Brown, 2014). Però a l'escola també tenen un paper molt important el grup d'iguals que també poden mostrar actituds sexistes. Les famílies dels infants poden influir en la vida acadèmica a través del seu propi sexisme (Gunderson, Ramirez, Levine i Beilock, 2012, citat per Leaper i Brown, 2014). Per últim, els mitjans que consumeixen els infants són una poderosa font de sexisme a través del seu reforç d'estereotips de gènere (Signorielli, 2012, citat per Leaper i Brown, 2014).

Un element clau en la perpetuació de les desigualtats és la construcció social androcèntrica. S'entén l'androcentrisme com la visió que situa l'home en el centre, obviant i invisibilitzant el punt de vista femení. Aquesta construcció jeràrquica està directament vinculada amb el sexisme (Subirats i Tomé, 2010). En l'àmbit educatiu, es mostra una forma androcèntrica de coneixement i l'explicació del món, on es dóna més valor a les pràctiques tradicionalment masculines. Això es dóna també en el llenguatge, on hi ha un ús del masculí genèric (Padilla, 2002), en el currículum i en els llibres de text.

Freixas (1995, citat per Colás i Jiménez, 2006) considera que el professorat té un paper important en la socialització de la identitat de gènere, en canvi, els i les docents “no solen ser conscients que els seus models d'interacció poden resultar discriminatoris”(p. 424). Alguns estudis (per exemple, Keller, 2001, citat per Leaper i Brown, 2010) mostren que a causa del tractament diferencial, els estereotips de gènere dels professors es reflecteixen en els estereotips dels estudiants. D'acord amb

García-Pérez et al. (2011), el paper del professorat ha de ser protagonista en la reflexió i la revisió de les pràctiques docents amb la finalitat de poder oferir noves pràctiques i coneixements que facin efectius la igualtat real entre homes i dones.

Els resultats de l'estudi realitzat per García-Pérez et al. (2011) suggereixen incloure el desenvolupament de "competència d'emprenedoria de gènere" (p.396) en el professorat i que s'hauria de començar pel nivell més bàsic: la capacitat de reconèixer i actuar davant una desigualtat. En la mateixa línia, Anguita i Torrego (2009, citats per García-Pérez et al., 2011) afirmen que en la formació inicial del professorat és necessari desenvolupar competències de gènere i continguts sobre coeducació i igualtat. Diferents treballs (Freixas i Fuentes-Guerra, 1994; Freixas, Fuentes Guerra i Luque, 2006, citats per García-Pérez et al., 2011) proposen l'anàlisi de la pròpia pràctica didàctica i la posterior reflexió de les creences que influeixen com una estratègia per a la formació del professorat.

Pahlke et al. (2014) assenyalen la importància d'ensenyar als infants a reconèixer i combatre els estereotips de gènere, ja que així hi ha menys possibilitats d'exclusió per qüestió de gènere. Estudis (Heinz i Horn, 2014; Russell, Kosciw, Horn i Saewyc, 2010, citats per Pahlke et al., 2014) demostren que els col·lectius que no se senten identificats amb els rols de gènere (LGTBIQ+) tenen major vulnerabilitat a partir exclusió.

Les intervencions que se solen fer a les escoles solen estar centrades a presentar models que van en contra dels estereotips, és a dir, ensenyar que hi ha dones astronautes o futbolistes, però s'ha demostrat (Bigler, 1999, citat per Pahlke et al., 2014) que no tenen èxit perquè els infants no tenen un paper actiu a l'aprenentatge. Per això, a l'estudi dissenyat per Pahlke et al. (2014) es pretén demostrar que dissenyar sessions per treballar la perspectiva de gènere on l'alumnat tingui un paper actiu té un bon resultat a l'hora de fer front a comentaris sexistes i a tenir una actitud més igualitària. A més, comproven que l'alumnat que ha fet sessions sobre igualtat dins

del context del gènere responen de manera diferent als seus iguals que el grup que ha fet sessions sobre comportaments pro-socials dins d'un context interpersonal.

Els objectius principals d'aquest estudi és diagnosticar el treball en igualtat de gènere a l'escola "Mediterrani" de Badalona i examinar quins elements limiten el treball per evitar la desigualtat de gènere a l'escola. Per poder assolir aquests objectius s'ha formulat objectius específics.

D'una banda, es pretén identificar les creences respecte al gènere d'una part de l'alumnat de l'aula de sisè de primària de l'escola i, d'altra banda, registrar elements sexistes d'aquesta aula tant per part del professorat com per part de l'alumnat de sisè.

A més, es pretén analitzar quin és el plantejament de l'equip directiu del centre respecte a la coeducació. Aquest estudi permetrà contrastar l'actuació en igualtat de gènere del centre amb les bones pràctiques en coeducació i les recomanacions d'expertes en la matèria.

Per últim, amb aquest treball es busca dissenyar una guia per a l'autorevisió de la pràctica docent en perspectiva de gènere basada en les referències bibliogràfiques i en l'enfocament *doing gender*.

Metodologia

L'estudi s'ha desenvolupat mitjançant una metodologia qualitativa. Inicialment l'estudi es basava en una metodologia etnogràfica, però les circumstàncies de la COVID-19 i el tancament de les escoles van causar un canvi metodològic del treball. Finalment, per realitzar aquest estudi s'ha seguit la metodologia d'estudi de cas.

D'una banda, s'ha dut a terme l'observació no participant com tècnica de recollida d'informació, que permet que els fets a observar siguin més fàcils d'objectivar (Roigé, Estrada i Beltran, 1999a). S'ha realitzat 6 hores d'observació amb el propòsit de detectar el sexismes dins d'un aula de sisè de primària.

De forma complementària, s'ha utilitzat la tècnica de les entrevistes amb la finalitat de conèixer les creences d'una part de l'alumnat i d'ampliar coneixements sobre la perspectiva de gènere. Donat que un dels principals problemes de les fonts orals és la veracitat de la informació (Roigé, Estrada i Beltran, 1999b), s'ha decidit comprovar del grau de fiabilitat de les entrevistes a través de la triangulació de la informació, contrastant el que s'ha observat a l'aula amb les entrevistes realitzades i la recerca bibliogràfica sobre el tema.

Mostra

L'estudi es compon de quatre mostres. D'una banda, la mostra d'aquest estudi són vint-i-quatre alumnes de sisè de primària de l'escola "Mediterrani" i els/les quatre docents (dos homes i dues dones) que fan classe a l'aula. Per a la selecció d'aquesta mostra s'ha seguit un mostreig no probabilístic per accessibilitat.

El centre on s'ha fet l'estudi és una escola de caire tradicional, malgrat que en els últims anys s'han esforçat a fer canvis metodològics. L'alumnat treballa de manera cooperativa i individual en totes les assignatures. El centre no té molta diversitat cultural

i la majoria de les famílies de l'escola tenen un nivell socioeconòmic mitjà. El professorat participant de l'estudi pertany a diferents àrees acadèmiques, obtenint diferents perfils disciplinaris.

D'altra banda, s'ha entrevistat a sis alumnes de la classe on s'ha realitzat l'observació. Per a la selecció de la mostra de l'alumnat s'ha seguit un mètode de mostreig no probabilístic amb el mètode de la bola de neu. A més, s'ha entrevistat al cap d'estudis de l'escola "Mediterrani".

Per últim, s'han seleccionat expertes en perspectiva de gènere per ser entrevistades a través del mètode de mostreig no probabilístic per intencionalitat.

Aquesta mostra no té intenció de ser representativa a escala estadística ni generalitzable. Per tant, es tracta d'un estudi de caràcter exploratori i de tall qualitatiu. La Taula I sintetitza les característiques dels participants que han estat entrevistats al present estudi.

Taula I. Resum dels i les participants entrevistades.

Nom o pseudonim	Entrevista	Professió	Anys d'experiència	Altres detalls
Sandra Girbés	A	Professora de la Universitat de Barcelona i Investigadora postdoctoral en Grupo Consolidado Educación Superadora de Desigualdades (GRESUD) de CREA-UB.	9 anys	Va participar en el projecte de recerca <i>Youth4Youth. Empowering Young People in Preventing Gender-Based Violence Through Peer Education</i> . Daphne III Programme. European Commission (2007-2013).

Laura Viñuela	B	Consultora de gènere i directora d'Espora.	15 anys	És consultora de gènere en Espora, on treballa amb tota la comunitat educativa: formant professorat i treballant amb l'alumnat i les famílies. Es va llicenciar en Historia y Ciencias Musicales por la Universidad de Oviedo (España), on també va estudiar el Programa de Doctorado en Estudios de la Mujer.
Doctora Carolina Escudero	C	Professora en la Universitat de Missouri-Columbia	12 anys	És directora del programa <i>School of Journalism</i> i professora afiliada de <i>International Journalism - Women and Gender Studies</i> .
"Josep"	D	Cap d'estudis i mestre de l'escola "Mediterrani"	32 anys sent mestre i 29 anys sent cap d'estudis	És mestre d'educació especial a l'escola "Mediterrani", però també és mestre de Ciències Socials, ja que va estudiar Geografia i Historia Moderna a la Universitat de Barcelona. Coordina les TAC a l'escola i a la zona de Badalona on està situada l'escola. A més, també és formador TAC del Departament d'Ensenyament.
"Andrea"	E	Alumna de l'escola "Mediterrani"		
"Ignasi"	E	Alumne de l'escola "Mediterrani"		
"Sandra"	E	Alumna de l'escola "Mediterrani"		
"Cristina"	E	Alumna de l'escola "Mediterrani"		
"Abril"	E	Alumna de l'escola "Mediterrani"		
"Elisa"	E	Alumna de l'escola "Mediterrani"		

Recollida de dades

Per a la recollida de dades s'han creat diferents instruments. S'ha creat una graella d'observació i entrevistes semiestructurades i estructurades. L'elaboració dels instruments de recollida d'informació s'ha basat en la bibliografia consultada. Les entrevistes s'han realitzat durant el mes de març i l'abril del 2020, donades les circumstàncies de la COVID, les entrevistes són de diferent tipologia: mentre algunes de les entrevistes s'han dut a terme per videoconferència, d'altres han sigut realitzades per email. Es concreta la tipologia de cada entrevista en les transcripcions (vegeu [Apèndix D](#)). Les notes de camp recollides a partir de l'observació es van realitzar al març.

Un cop obtinguda la informació a través de les entrevistes i l'observació s'han seguit les indicacions recomanades pels autors (Álvarez-Gayou, 2005; Miles i Huberman, 1994; Patton, 2002; Rubin i Rubin, 1995, citats per Fernández, 2006). Primer es va registrar la informació de l'observació amb les notes de camp i les entrevistes amb les gravacions. Posteriorment, es va transcriure les gravacions i es va procedir a codificar seguint un procés inductiu (Rodríguez Sabiote, Lorenzo Quiles i Herrera Torres, 2005), assignant colors a les diferents categories. Després d'una categorització inicial es va retornar a la bibliografia per revisar la categorització i modificar-la. Finalment, es van relacionar les categories i les diferents entrevistes creant un diagrama (vegeu [Apèndix B](#)).

Resultats

Els resultats que s'exposen a continuació s'han agrupat en diferents categories. Les dades que es presenten s'han extret de l'observació feta a l'aula i les entrevistes tant a professionals com a l'alumnat i al cap d'estudis del centre en qüestió.

1. Elements que reflecteixen les desigualtats de gènere a l'aula

El cap d'estudis del centre afirmà que la diferència de gènere a les aules té a veure amb el tracte del professorat cap a l'alumnat.

Es tendeix a ser més dur amb els nois, per part dels mestres nois, i més condescendent amb les noies. I a la inversa. Les mestres noies són més dures amb les nenes. ("Josep")

En canvi, el 100% de l'alumnat entrevistat del centre va expressar que el professorat no fa aquesta distinció. Una de les alumnes entrevistades va fer un matís sobre els diferents espais de l'escola:

En la classe no ens tracten diferent, però quan estem en el pati sí, es creuen (els i les professores) que els nois són millors que les noies ("Cristina", 10 anys).

Quan es va preguntar quins elements reflectien la desigualtat de gènere, les expertes entrevistades no feien referència al tracte, sinó que afegien altres aspectes. D'una banda, van destacar l'androcentrisme com un element clau en la desigualtat.

Estem en una societat heteronormativa, on tot el que és heterosexual és aprovat i "normal". A això, se li suma l'androcentrisme en l'àrea de ciències pures. (...) Hem fet molts progressos però encara estem en una etapa de reconstrucció de símbols i representacions androcèntriques. (Doctora Carolina Escudero)

En relació amb això, el 100% de l'alumnat entrevistat no creu que els nois siguin millors en matemàtiques ni en ciències que les noies. L'androcentrisme és present tant en la branca científica com en les representacions que hi ha a l'escola i, també, en el

llenguatge que molts i moltes professores encara utilitzen. En l'observació a l'aula, els i les quatre mestres que van participar en l'estudi utilitzaven un llenguatge sexista, fins i tot quan es dirigien només a un grup de noies. A les entrevistes realitzades es va mostrar la importància que el llenguatge sigui inclusiu, ja que és a través del llenguatge que es reflecteix el món en el qual vivim i es construeix gràcies al llenguatge.

D'altra banda, es va manifestar que un element que reflecteix la desigualtat és l'ocupació de l'espai. Tant l'espai físic com l'espai sonor i això, a la vegada, porta a una diferència en l'atenció que reben per part del professorat, una de les entrevistades ho va definir com *entitlement*.

El que ocupen d'espai públic de l'aula els nois respecte a les noies mostra un desequilibri absolutament brutal. [...] Les noies, la majoria, estan en silenci absolut, segudes juntes ocupant un petit espai físic, inclús encara que siguin més o iguals en nombre i, sobretot, un petit espai sonor. El soroll que fan és molt menor. (Laura Viñuela)
L'atenció que reclamen les noies és moltíssima, infinitament, menor en general que la que reclamen els nois. (...) *Entitlement*, que és com que sents que tens dret a... cridar l'atenció de la professora, aixecar la mà per dir tonteries (...). En canvi, les noies el que van aprenent és a callar i esperar. (Laura Viñuela)

En relació amb el que es va assenyalar en les entrevistes, l'observació feta a l'aula mostrà que es va demanar ordre el doble de vegades als nois que a les noies i que el professorat que va participar va utilitzar el masculí genèric durant la seva classe. Seguint l'exercici d'espai que proposen Subirats i Tomé (2010) es va arribar a la conclusió que els nois d'aquesta classe en concret utilitzen més espai físic que les noies.

2. El paper del professorat

Totes les persones entrevistades van emfatitzar la importància del paper del professorat per evitar la transmissió d'actituds sexistes. La manca de formació del

professorat és un element limitador en el treball en igualtat de gènere. D'una banda, és important la formació per ser capaç d'identificar actituds sexistes.

Per poder aturar-ho, primer cal conèixer, cal conèixer que passen aquestes coses, que existeixen i després tenir la seguretat i la capacitat per aturar-ho i explicar per què ho estàs aturant. (...) formar-se per ser capaç d'identificar aquests comportaments i per ser capaç d'actuar en quant es veu. (Laura Viñuela)

A més, un altre motiu pel qual és important la formació en igualtat de gènere del professorat és per poder autorevistar-se i detectar els prejudicis per no transmetre'ls.

(...) és essencial que des de la formació del professorat s'identifiquin quins són els prejudicis tant en gènere com en altres elements. Però això és perquè puguem identificar cadascú quins prejudicis tenim per a socialització que hem rebut i que això no tingui un impacte negatiu a l'hora de desenvolupar la nostra intervenció professional. (Sandra Girbés)

Això és més subtil i té el problema, per això genera tantes resistències, que et toca dins. T'obliga a autorevistar-te i és una cosa que et toca en l'àmbit personal, en l'emocional. (Laura Viñuela)

Des de l'escola "Mediterrani" es va ratificar la importància de la formació del professorat però cap dels i les professores s'han format en perspectiva de gènere.

Un altre aspecte rellevant que es va posar de manifest pel que fa al paper del professorat és la importància de basar-se en evidències científiques per portar a terme pràctiques educatives.

El professorat ha de tenir una formació basada en evidències científiques, perquè actualment existeix molta confusió amb per exemple, què és el sexisme i quines són les causes de la violència de gènere. Actualment, a escoles s'estan fent molts experiments amb resultats molt dramàtics per treballar temes de gènere, de prevenció de la

violència, que no estan basats en evidències científiques. I, de vegades, això està perjudicant més que facilitant. (Sandra Girbés)

3. La comunitat educativa

Les expertes entrevistades van destacar la importància de treballar la perspectiva de gènere conjuntament amb tota la comunitat educativa creant espais de diàleg on es puguin dur a terme actuacions conjuntes. I, per tant, en el moment d'elaborar un projecte coeducatiu és necessari treballar prèviament amb tota la comunitat.

En canvi, pel que fa a l'escola "Mediterrani", el cap d'estudis assenyalà que no es treballa conjuntament amb les famílies i va relacionar la conscienciació de gènere amb la col·laboració a l'escola, que és proporcional.

No es treballa conjuntament amb les famílies aquest tema, ni cap de seriós. I seria molt important fer-ho. Un problema afegit és que les famílies més conscients d'aquest problema solen ser les que més col·laboren i connecten amb l'escola. I a la inversa. ("Josep")

4. Intervenció educativa en perspectiva de gènere

A l'escola no s'ha elaborat cap pla específic per treballar la coeducació, sinó que el treball en igualtat de gènere es basa en la voluntat i el compromís de cada professor i professora. Així mateix, el cap d'estudis va indicar que no es fa cap actuació concreta per treballar la perspectiva de gènere:

Es basa en la bona voluntat del professorat i en l'assumpció que tothom treballa pel mateix.(...)El professorat es compromet a no fer diferències en cap cas pel fet que l'alumnat sigui nen o nena. ("Josep")

En relació amb això, una de les entrevistades destacà que quan es parla de la igualtat com un tema transversal, aquest tema passa a un segon pla, es dóna per fet i no es treballa a les escoles.

Les persones entrevistades van exposar els elements que haurien de tenir les actuacions del professorat per treballar la perspectiva de gènere. D'una banda, el professorat cal que sigui conscient de les desigualtats de gènere que es donen a l'aula i ser capaç de modificar-les, equilibrant, per exemple, el temps d'atenció i l'espai.

Si tu com a mestra veus que hi ha desigualtats, el primer que cal fer és aconseguir que el teu alumnat també ho vegi, que s'adonin que hi ha una desigualtat de gènere, és important mostrar-ho. (...) És cridar l'atenció sobre la situació, l'alumnat ho té tan assumit que no ho veu, en quant percebem alguna actitud masclista cal actuar immediatament i fer-ho veure. (Laura Viñuela)

És important mostrar la desigualtat, evidenciar les actituds sexistes i explicar a l'alumnat per què són sexistes i què és el masclisme, per tal que ells i elles siguin responsables de les seves actituds i tinguin la capacitat d'actuar davant certs comentaris.

Dels i les 6 alumnes entrevistades, 5 van ser capaç d'explicar què és el masclisme, en canvi només 1 alumna va saber explicar què era el feminisme. Algunes de les explicacions de l'alumnat sobre el feminisme:

Sí, el feminisme és que les noies fem bullying als nois. ("Cristina", 11 anys)

Sí, és ser molt dona, per exemple sempre portes vestits, talons, el cabell llarg... ("Elisa", 12 anys)

D'altra banda, les expertes entrevistades van agregar que és important trencar el vincle que hi ha entre atracció i violència. Per fer aquesta desvinculació cal mostrar a l'alumnat les masculinitats alternatives i implementar un model dialògic de resolució de conflictes.

A més, van indicar que cal actuar contra l'androcentrisme, detectat anteriorment com un element de desigualtat a l'aula. Per fer-ho, és necessari visibilitzar les contribucions de les dones en la ciència i en la història, així com mantenir altes expectatives d'aprenentatge cap a tot l'alumnat sense fer distinció de gènere.

A mesura que van creixent les nenes creuen que no són tan intel·ligents, no són tan brillants, no? I això és per la socialització que reben. (...) Mantenir altes expectatives

d'aprenentatge en ciències per les nenes o mostrant referents de dones científiques o de dones trencadores que han lluitat per la justícia social. (Sandra Girbés)

En relació amb l'autoconcepte acadèmic i les expectatives d'aprenentatge en ciències, el 100% de l'alumnat entrevistat no creu que els nois siguin millors en ciències que les noies.

Pel que fa a visibilitzar les contribucions de les dones, es va argumentar la necessitat d'incloure-les amb l'absència de referents femenines als llibres de text utilitzats a moltes escoles. Quan se li va preguntar al cap d'estudis del centre pels llibres de text va expressar que el sexisme en els llibres de text és una aspecte que ja està resolt per l'editorial i que suposen que està lliure de sexisme.

5. La música i el TikTok

Cinc de les sis estudiants entrevistats utilitzen la xarxa social TikTok i quatre d'elles fan un ús diari de l'aplicació. El 100% de l'alumnat entrevistat pensa que algunes de les cançons que escolten tenen una lletra sexista. El que demostra que són conscients de la presència d'actituds i comportaments sexistes a la música que consumeixen.

El TikTok és un mitjà, igual que les altres xarxes en el que es veuen actituds sexistes que ja existien d'abans. El que provoca el TikTok és incrementar el contingut sexista que reben els nois i les noies.

La tecnologia el que fa és amplificar els efectes, perquè arriba a molta més gent i perquè ocupen molt de temps, (...) però precisament perquè ara tenen accés a molta més informació, és molt més important que siguin capaces de posar un filtre de gènere.
(Laura Viñuela)

Les expertes entrevistades van destacar que la idea no és deixar de fer coses o prohibir-les, sinó crear consciència i l'escola té un paper fonamental aconseguint que l'alumnat sigui capaç d'identificar les mecàniques de gènere que hi ha a la societat.

A més, van assenyalar que la música és una eina per poder analitzar conjuntament amb l'alumnat els continguts sexistes d'algunes cançons. A part, és un element motivador i proper a l'alumnat.

Discussió

Aquest estudi mostra que l'escola no és un entorn neutre, sinó que pot perpetuar patrons culturals de gènere com assenyalen altres estudis (Padilla, 2002; Colás i Jiménez, 2006; Leaper i Brown, 2014) i que té un paper clau en la transformació per aconseguir una autèntica equitat de gènere a l'escola. L'escola coeducativa té com a objectiu l'eliminació d'estereotips de gènere superant les desigualtats socials i les jerarquies culturals entre noies i nens, incloent-hi la diversitat de gènere.

Les desigualtats que s'han pogut analitzar i contrastar en el present estudi són, d'una banda, la diferència de l'espai físic i sonor i l'atenció que rep l'alumnat. Aquests elements també s'han considerat aspectes claus de la desigualtat de gènere a les escoles per nombrosos estudis (Spender i Sarah, 1993; Freixas i Fuentes-Guerra, 1997; Subirats, 1985; Núñez i Loscertales, 1995, citats per Padilla, 2002). Subirats i Tomé (2010) proposen diferents nivells d'anàlisi del sexisme als centres educatius. D'una banda, proposen l'anàlisi de distribució i l'ús de l'espai, aquest àmbit permet descobrir la relació de poder que hi ha a l'ocupació de l'espai tant l'espai controlat pel professorat com el pati i l'espai de jocs. Un altre àmbit que suggereixen Subirats i Tomé (2010) és l'anàlisi de l'ús del temps, ja que assenyalen que d'igual manera que l'espai són dimensions desiguals, que mostren que el sexisme és present a l'escola.

D'altra banda, un element clau en la desigualtat és l'androcentrisme, present tant en els llibres de text i materials escolars com en el llenguatge. En aquest sentit, estudis realitzats per Padilla (2002), Subirats i Tomé (2010) i Gouvias i Alexopoulos (2016) mostren que l'androcentrisme és un fenomen encara àmpliament dominant en la nostra cultura i en l'educació. Aquest estudi mostra que el professorat de l'aula de sisè de l'escola "Mediterrani" té dificultats en fer un ús del llenguatge no sexista. Altres estudis

(García-Pérez et al., 2011; Moreno, 2000; Vega, 2009, citats per García-Pérez et al., 2011) mostren que són moltes les resistències a utilitzar un llenguatge no sexista.

Un altre resultat d'aquest estudi és la necessitat de formació inicial i permanent del professorat per ser capaç de reconèixer i percebre la desigualtat de gènere i, així, poder actuar per transformar-les. Són resultats que estan en consonància amb altres estudis (Rebollo et al., 2011, Colás i Jiménez, 2006 i García-Pérez et al., 2011). Els estudis citats arriben a la conclusió que la consciència crítica i la sensibilització són fonamentals per a la transformació de les pautes patriarcals en les pràctiques docents i per passar a ser agents actius i reflexius.

L'anàlisi del treball en igualtat de gènere de l'escola "Mediterrani" mostra que no hi ha una consciència crítica per part del professorat en l'ús del llenguatge i en els llibres de text que s'utilitzen. En el treball de Rebollo et al. (2011) es constata que els aspectes relacionats amb l'autorevisió de la pròpia pràctica docent són els més deficitaris, alguns dels elements que es concreten són el llenguatge, el currículum, els recursos educatius i els materials que s'utilitzen a l'aula. En la mateixa línia, els resultats de l'estudi de García-Pérez et al. (2011) mostren que la ceguera de gènere es manifesta sobretot amb les polítiques d'igualtat, el llenguatge no sexista, els estereotips i els rols de gènere.

Una de les dificultats principals per treballar en perspectiva de gènere a l'escola analitzada, a part de la formació del professorat, és la manca d'un programa o un projecte coeducatiu. Tal com es demostra a l'estudi dut a terme per Rebollo et al. (2012) un factor d'èxit i de sostenibilitat del treball en igualtat de gènere és la integració dins del projecte educatiu de centre. Així mateix, en la Guia de Coeducació (Instituto de la Mujer, 2008) s'assenyala com un requisit l'existència d'un Projecte de Centre Educatiu en el qual la coeducació estigui ben planificada, coordinada i que tingui en

compte els recursos dels quals es disposa. Un programa coeducatiu ha de comptar amb objectius definits i contemplar el seu seguiment i avaluació.

En relació amb l'elaboració de programes d'igualtat, Bonal (1997, citat per Rebollo et al., 2011) arriba a la conclusió que el professorat està d'acord amb la formulació de polítiques d'igualtat, sempre que no es formulin explícitament objectius per assolir-les. El resultat d'aquest estudi també mostra la necessitat d'integrar les polítiques coeducatives en el projecte educatiu del centre i concretar la seva execució.

Un dels elements limitadors per a la pràctica coeducativa detectat en l'anàlisi de l'escola "Mediterrani" és la poca implicació i participació de tota la comunitat educativa. En aquest sentit, els resultats de l'estudi de Rebollo et al. (2011) mostra que la implicació de l'equip directiu, del professorat i dels altres agents de la comunitat educativa és un aspecte que afavoreix a la sostenibilitat de les pràctiques i a l'assoliment dels objectius proposats.

L'estudi mostra que treballar les discriminacions a partir de l'assemblea sense explicar explícitament què és el sexisme, el masclisme i el patriarcat no ajuda a l'alumnat a entendre i a veure les desigualtats de gènere ni a actuar. Això concorda amb els resultats d'un estudi recent (Pahlke et al., 2014) que mostra que els infants que aprenen sobre el sexisme i tenen l'oportunitat de practicar en la identificació i la resposta al sexisme estan millors preparats per actuar que l'alumnat que aprèn sobre els aspectes generals de la discriminació i l'exclusió.

Conclusions i recomanacions pràctiques

L'estudi s'ha realitzat durant els mesos de febrer, març, abril i maig del 2020, en un moment d'excepcionalitat a causa de la COVID-19, el que ha dificultat la realització de l'estudi com estava planificat a l'inici. El temps d'anàlisi i observació s'han vist limitats per la pandèmia i, en conseqüència, pel tancament de les escoles. La mostra d'aquest estudi és petita i limitada, per tant no es pot generalitzar, no permet la comparació amb altres contextos i s'ha de tenir en compte que els resultats són mutables.

De cara a nous estudis, fóra important analitzar en diversos contextos durant un període de temps més extens i disposant de més recursos. Així doncs, caldria contrastar si els aspectes de desigualtat de gènere detectats en aquest estudi també es donen en altres escoles amb contextos diferents, seria interessant donar resposta als elements que dificulten la igualtat de gènere que s'han trobat.

Malgrat les limitacions exposades, en aquest estudi s'ha pogut constatar certes situacions de desigualtat que es donen en l'espai educatiu. De la mateixa manera, s'han detectat alguns elements que dificulten el treball en igualtat de gènere en el centre educatiu "Mediterrani" i s'han recollit pautes per a l'actuació del professorat en matèria coeducativa.

L'estudi mostra que un dels aspectes que més limiten l'actuació en perspectiva de gènere és l'absència de formació del professorat, i per consegüent, la manca de consciència crítica per part del professorat. És per això, que s'ha decidit elaborar una guia per a l'autorevisió de les pràctiques docents basada en l'enfocament *doing gender* i en els referents bibliogràfics consultats (vegeu [Apèndix A](#)).

A més, l'estudi revela que a l'escola "Mediterrani" s'haurien de modificar alguns aspectes i tenir en compte algunes consideracions per poder dur a terme una

coeducació real. Coeducar no només és utilitzar un llenguatge inclusiu i parlar de dones en l'àmbit científic. La coeducació és un procés de transformació, on es trenquen les dinàmiques tradicionals i es va adquirint una perspectiva de gènere per aconseguir una igualtat real d'oportunitats. És per això, que és important tenir en compte quines característiques ha de tenir pràctica coeducativa per esdevenir útil en la transformació.

Tal com s'assenyala a la Guia de Coeducació (Instituto de la Mujer, 2008), la intervenció ha d'estar present dins del Projecte Educatiu de Centre per tal de justificar i planificar la posada en pràctica i evitar que esdevingui una qüestió aïllada, és per això que es recomana que la pràctica sigui transversal. A més, els subjectes de la coeducació són tota la comunitat educativa, per fer-ho és imprescindible el compromís i la implicació de l'equip directiu, el professorat i les famílies. Un bon mètode que permet superar les desigualtats fomentant el diàleg de tota la comunitat és el model dialògic de resolució de conflictes (Sandra Girbés, comunicació personal, 8 d'abril 2020).

La pràctica coeducativa ha de partir de l'observació de l'entorn que es pretén modificar amb la intervenció i ha de procurar un espai d'anàlisi i de reflexió conjunta, on s'inciti al canvi de manera progressiva i es realitzin propostes de millora contínua (Colás, 2004, citada per Rebollo et al., 2011). Per últim, es recomana que la metodologia utilitzada sigui dinàmica, participativa, activa i que s'adapti a les necessitats de cada grup (Pahlke, et al., 2014).

Per tal d'identificar si la intervenció coeducativa planificada és considerada una bona pràctica es recomana verificar-la amb els indicadors exposats a la Guia de Coeducació (Instituto de la Mujer, 2008) que els structuren en tres nivells d'anàlisi diferents. D'una banda, els primers indicadors són per comprovar que es tracta d'una proposta realment coeducativa, el segon nivell indica si s'adapta a l'àmbit escolar i l'últim nivell ajuda a concloure que realment la proposta és una bona pràctica.

Les recomanacions pràctiques s'han elaborat després de fer l'anàlisi del centre educatiu i de cercar bones pràctiques en coeducació. És important assenyalar que, els resultats d'aquest estudi mostren que malgrat que hagi una voluntat per part del professorat i de l'equip directiu de treballar la perspectiva de gènere, és precís incloure el treball en gènere en la formació inicial i permanent del professorat, per tal d'adquirir consciència de gènere. De la mateixa manera, és necessari que la coeducació es planifiqui, concretant les mesures i els objectius a assolir i on estigui previst un seguiment i una avaluació. A més, és imprescindible l'actuació conjunta de tota la comunitat educativa.

Referències bibliogràfiques

- Colás, P., i Jiménez, R. (2006). Tipos de conciencia de género del profesorado en los contextos escolares. *Revista de Educación*, 340, 415-444.
- Fernández, L. (2006). ¿Cómo analizar datos cualitativos?. *Butlletí LaRecerca*, 6, 1-13. Disponible a: <https://www.ub.edu/idp/web/sites/default/files/fitxes/ficha7-cast.pdf>
- García, J. A. (2019, març 14). TikTok, el vídeo de 15 segundos que arrasa entre los más jóvenes. *La Vanguardia*. Recuperat de: <https://www.lavanguardia.com/vida/20190314/461017017057/mama-quiero-ser-tiktok.html>
- García-Pérez, R., Rebollo, M.A., Vega, L., Barragán-Sánchez, R., Buzón, O., i Piedra, J. (2011). El patriarcado no es transparente: competencias del profesorado para reconocer la desigualdad. *Cultura y Educación*, 23(3), 385-397. doi: 10.1174/113564011797330298
- Gouvias, D., i Alexopoulos, C. (2016). Sexist stereotypes in the language textbooks of the Greek primary school: a multidimensional approach. *Gender and Education*, 30(1), 1-21. doi:10.1080/09540253.2016.1237620
- Instituto de la Mujer: Observatorio para la Igualdad de Oportunidades. (2008). *Guía de Coeducación. Síntesis sobre la Educación para la Igualdad de Oportunidades entre Mujeres y Hombres*. Madrid: Instituto de la Mujer. Disponible a: <http://www.inmujer.gob.es/observatorios/observIgualdad/estudiosInformes/docs/009-guia.pdf>
- Junta de Andalucía. (2006). *Guía de buenas prácticas para favorecer la igualdad entre hombres y mujeres en educación*. Sevilla: Consejería de Educación. Disponible a: <http://www.juntadeandalucia.es/educacion/guiabuenaspracticass>
- Kollmayer, M., Schober, B., i Spiel, C. (2016). Gender stereotypes in education: Development, consequences, and interventions. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(4), 361-377. doi:10.1080/17405629.2016.11934

- Leaper, C., i Brown, C. S. (2014). Sexism in schools. *Advances in Child Development and Behavior*, 47, 190-214.
- Legewie, J., i Diprete, T. A. (2012). School Context and the Gender Gap in Educational Achievement. *American Sociological Review*, 77(3), 463–485. doi: 10.1177/0003122412440802
- Liben, L. S., i Bigler, R. S. (2002). Appendix D: Use and Scoring of Coat and Oat Scales. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 67(2), 134–138. doi:10.1111/1540-5834.t01-1-00198
- Padilla, M. T. (2002). Aportaciones de las estrategias observacionales al diagnóstico del sexismo en el centro educativos. *Educación XXI*, 4, 299-309.
- Pahlke, E., Bigler, R. S., i Martin, C. L. (2014). Can fostering children's ability to challenge sexism improve critical analysis, internalization, and enactment of inclusive, egalitarian peer relationships? *Journal of Social Issues*, 70, 113–131. <https://doi.org/10.1111/josi.12050>
- Rebollo, M. A., García-Pérez, R., Piedra, J., i Vega, L. (2011). Diagnóstico de la cultura de género en educación: actitudes del profesorado hacia la igualdad. *Educación XXI*, 355, 521-546. doi: 10-4438/1988-592X-RE-2010-355-035
- Rebollo, M. A., Piedra, J., Sala, A., Sabuco, A., Saavedra, J., i Bascón, M. (2012). La equidad de género en educación: Análisis y descripción de buenas prácticas educativas. *Revista de Educación*, 358, 129-152. doi: 10-4438/1988-592X-RE-2012-358-186
- Rodríguez Sabiote, C., Lorenzo Quiles, O., i Herrera Torres, L. (2005). Teoría y práctica del análisis de datos cualitativos. Proceso general y criterios de calidad. *Revista Internacional de Ciencias Sociales y Humanidades*, 15(2), 113-154. Disponible a: <https://www.redalyc.org/pdf/654/65415209.pdf>
- Roigé, X., Estrada, F., i Bertrán, O. (1999a). Observació etnogràfica. Dins Universitat de Barcelona (ed.), *Tècniques d'investigació en antropologia social* (p. 1-17). Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Roigé, X., Estrada, F., i Bertrán, O. (1999b). L'entrevista oral. Dins Universitat de Barcelona (ed.), *Tècniques d'investigació en antropologia social* (p. 147-166). Barcelona: Universitat de Barcelona.

Subirats, M., i Tomé, A. (2010). *Balones fuera: Reconstruir los espacios desde la coeducación*. Barcelona: Octaedro.

Apèndix

Apèndix A - Guia per a l'autorevisió

Taula II. Guia per l'autorevisió de les pràctiques docents

Dimensions d'anàlisi	Indicadors
SOCIOCULTURAL	
Polítiques i plans d'igualtat	Conec el marc normatiu del model de l'escola coeducativa?
	Sé en quines teories i enfocaments educatius es basen els programes en igualtat de gènere?
	Al centre educatiu on treballo, s'ha elaborat un pla d'igualtat dirigit al professorat, a l'alumnat i a les famílies?
	Crec que és important planificar el treball en igualtat i concretar objectius?
	Quin paper tenen les famílies i la comunitat educativa a la meua escola?
	Com es treballa la diversitat a l'escola?
Organització escolar (ús dels espais, del temps i dels recursos)	Si faig una observació del centre, de les aules i dels espais comuns, penso que són espais que afavoreixen la igualtat? A qui afavoreixen més les activitats que es realitzen en cada espai?
	Quan es treballa per parelles (noi-noia) als ordinadors, qui els manipula? Al laboratori, qui agafa els estris quan es treballa en grup?
	Observant el pati, quins són els o les protagonistes en els espais de joc? Qui són més visibles?
	Es té en compte que hi ha nois i noies que no volen jugar a futbol? Hi ha espai per poder jugar a altres coses?
	Qui utilitza els espais centrals i els perifèrics? A què solen jugar els nois i les noies?
	Quines actituds solen mostrar quan juguen a l'hora del pati?
	Quina és la disposició de l'alumnat a l'aula? Si la decisió és dels docents, qui són els que ocupen els llocs de davant?
	Qui ocupa més espai de l'aula?

	<p>Es treballa conjuntament la desigualtat de gènere amb les famílies?</p> <p>Quant de temps es dedica a la planificació del treball, al treball en les aules o a atendre l'alumnat? Quant de temps es dedica a afavorir les relacions interpersonals entre l'alumnat i el professorat?</p> <p>Quant de temps es dedica a promoure la reflexió del professorat?</p> <p>Pel que fa a l'espai sonor, si comptabilitzo el temps que parlen els nois i el que parlen les noies, hi ha alguna diferència significativa? L'ús de la paraula és equitativa?</p>
Repartiment de responsabilitats	<p>En el centre educatiu qui ocupa els càrrecs de direcció?</p> <p>De quines activitats o tasques s'encarreguen els professors i les professores quan s'ha de preparar una activitat extracurricular? Com s'assignen les tasques?</p> <p>Si en el centre no es treballa de forma transversal, qui imparteix les assignatures de matemàtiques i ciències? I les de llengua?</p> <p>Qui s'encarrega de la informàtica o coordina les TIC a la meua escola?</p>
Materials i continguts del currículum	<p>Reviso els continguts, els objectius i les activitats abans de fer una unitat didàctica per assegurar que no hi ha estereotips ni desigualtats de gènere?</p> <p>Reviso els llibres de text que utilitzo a la classe?</p> <p>Quan m'adono que hi ha un contingut que està esbiaixat per raons de gènere, ho explico a l'alumnat? Explico per què està esbiaixat i com s'hauria de canviar?</p> <p>En el centre educatiu hi ha imatges sexistes, per exemple en els cartells, els fullets informatius, en els dibuixos?</p>
RELACIONAL	
Rols i relacions de gènere	<p>Atenc per igual les intervencions de les noies que dels nois?</p> <p>Quan he de posar un exemple per explicar un concepte, evito utilitzar la imatge tradicional de dones i homes?</p> <p>A l'hora d'avaluar tinc en compte els mateixos criteris amb nois que amb noies?</p> <p>Davant un problema, suggereixo solucions de la mateixa índole tant si són noies com si són nois?</p>

	<p>Quant i com participen a l'aula els nois i noies? Quines actituds tenen les noies respecte als nois i viceversa? Qui parla més a classe? Qui sol escoltar més?</p>
	<p>Què es diu de les noies i dels nois en els claustres? Quant de temps es dedica a parlar d'ells o d'elles?</p>
	<p>Quan parlo a classe, tinc en compte l'ús lingüístic del masculí i el femení? Utilitzo termes genèrics?</p>
	<p>Als claustres o a les reunions de professorat, quins adjectius s'utilitzen per definir els nois i a les noies?</p>
	<p>Només tinc en compte l'ús del masculí i el femení quan escric?</p>
	<p>Quan corregeixo a l'alumnat quan parla o escriu, insisteixo a vegades en el fet que cal nomenar a tothom i no només en masculí?</p>
Ús del llenguatge	<p>Utilitzo un llenguatge inclusiu en els cartells, materials i rètols que hi ha penjats a l'aula?</p>
	<p>Només es té en compte l'ús lingüístic en masculí i femení quan s'escriuen documents per les famílies?</p>
	<p>Utilitzo l'ús de diminutius quan em dirigeixo a les noies?</p>
Programació curricular	<p>El gènere es treballa a la meva programació?</p>
	<p>Introdueixo les aportacions que les dones han realitzat en el món social i científic?</p>
	<p>En els documents de treball (programació, memòria, avaluacions, etc.) procuro no utilitzar un llenguatge sexista?</p>
	<p>Es contempla la diversitat de gènere en la meva programació curricular?</p>
Pràctiques docents	<p>Promoc que l'alumnat es qüestioni els rols de gènere?</p>
	<p>Promoc que es realitzi una resolució de conflictes de forma pacífica?</p>
	<p>A qui poso d'exemple de què? Faig el mateix nombre de preguntes a nois i noies? Quin contingut tenen les preguntes o les instruccions que faig a nois i noies?</p>

Lloç per igual a nois i noies?

PERSONAL

Creences de
gènere

Penso que els nois estan més preparats per fer algunes assignatures que les noies?

Crec que és una exageració crear la figura de persona responsable de coeducació?

Faig una sobrevaloració de l'aparença física de les noies?

Expectatives en
vers el gènere

Tinc les mateixes expectatives professionals per noies i nois?

Espero el mateix dels nois i noies en l'expressió oral i escrita? En els problemes i activitats que s'han d'aplicar estratègies i tècniques? I en les activitats on s'ha de mostrar creativitat?

Fins a quin punt les meves expectatives estan influenciades pel gènere?

Apèndix C - Instruments de recollida de dades

Justificació entrevistes

Taula III. Justificació entrevistes realitzades per a la recollida de dades

Entrevistat/da	Entrevista	Tipologia
Sandra Girbés	A	Videotrucada
Laura Viñuela	B	Preguntes email/ resposta vídeo
Carolina Escudero	C	Email
Cap d'estudis "Mediterrani"	D	Email
Alumnat escola "Mediterrani"	E	Trucades

Preguntes	Entrevista	Justificació
M'agradaria saber quina és la teva experiència i formació sobre el tema.	A	Dades d'identificació
Creus que en el dia a dia les mestres i els mestres mostren actituds sexistes? Es tracta diferent a l'alumnat per ser noi o noia?	A, B, C	<p>"Començant amb les expectatives del professorat, alguns treballs d'investigació han posat de manifest que s'esperen comportaments diferents dels nois i de les noies." (Padilla, 2002, p. 302)</p> <p>"A vegades, quan el professorat fa diferències respecte el sexe de l'alumnat, demostren diferents expectatives cap a l'alumnat i diferents requisits." (Gouvias i Alexopoulos, 2016, p. 3)</p>
Quins aspectes hauríem de tenir en compte el professorat per treballar l'igualtat? Alguns estudis fan referència al llenguatge androcèntric.	A, B, C	<p>"S'estudien els aspectes lingüístics de la comunicació a l'aula, la distribució dels espais a l'aula, conductes del professorat, el temps d'atenció a alumnes i alumnes i les expectatives cap a l'alumnat en funció del gènere. Aquests resultats, en el que s'observen diferències significatives, porten a plantejar la necessitat d'avançar en la</p>

		<p>sensibilització del professorat cap a qüestions de gènere, especialment en el que es refereix a la comunicació didàctica a l'aula.” (Colás i Jiménez, 2006, p. 420)</p> <p>“Els materials escolars estan inspirats en una visió androcèntrica de les relacions humanes. La característica del pensament androcèntric és identificar allò “humà” amb la “masculinitat”, oblidant l’aportació femenina a la societat i subordinant-la sempre a la masculina.” (Padilla, 2002, p. 300)</p> <p>“Una de les temàtiques abordades és l’enfoc androcèntric implícit en el tractament dels continguts educatius. És a dir, no estan representades ni reconeixides les contribucions socials i l’experiència cultural de les dones”. (Colás i Jiménez, 2006, p. 420)</p>
<p>L’escola és un lloc on es transmeten una gran quantitat de valors i actituds, no només amb el que s’ensenya, sinó amb el que es fa. Com creus que es podria evitar transmetre els estereotips de gènere que tenim?</p>	<p>A, B, C</p>	<p>“A nivell de les interaccions verbals, sent diferents el nombre i el tipus de paraules i interaccions verbals que s’aplica a cada sexe.” (Subirats, citada per Padilla, 2002, p. 302)</p> <p>“A nivell de l’ús del temps en la interacció, es descobreix que les noies, generalment, reben menys atenció, però quan ho fan és durant més temps.” (Fernández Enguita, 1990, citat per Padilla, 2002, p. 302)</p> <p>“A nivell de la interacció no verbal, se sol somriure amb més freqüència a les noies i se’ls renya menys.” (Núñez i Loscertales, 1995, citat per Padilla, 2002, p. 302)</p> <p>“A nivell del feedback en la interacció, els mestres i les mestres s’apropen més sovint a ajudar als nois i dirigeixen més</p>

		<p>freqüentment la seva mirada i, en general s'ortoga a les noies menys lloança i suport.” (Spender i Sarah, 1993, citat per Padilla, 2002, p. 302)</p>
<p>Creus important que el professorat tingui formació en igualtat? En el grau d'Educació Primària de la UB i en altres universitats no hi ha aquesta formació.</p> <p>(Quina és la vostra formació en Espora? → B)</p>	B, C	<p>“Les transformacions necessàries per tal que, en els centres, es desenvolupi una autèntica pràctica educativa per l'equitat requereixen del treball, de forma conscient i rigurosa del professorat. El que, a la vegada, exigeix i requereix consciència i formació en gènere.” (Colás i Jiménez, 2006, p. 416)</p> <p>“Alguns treballs (Spender, 1982; Martel, 1999, citats per Rebollo et al., 2011) han demostrat que el professorat sovint no és conscient fins què punt influeixen les seves creences respecte el gènere en la seva pràctica docent.” (Rebollo et al., 2011, p. 525)</p> <p>“En aquests processos de canvi, el professorat ha d'assumir un paper protagonista de reflexió i revisió dels seus hàbits i pràctiques docents amb la finalitat d'oferir noves experiències de socialització a l'alumnat.” (García-Pérez, et al., 2011, p.388)</p>
<p>Com es pot treballar la igualtat de gènere a l'aula? Quins àmbits es poden treballar? Quin consell li donaries a una mestra que vol començar a treballar-ho perquè tingui èxit la intervenció?</p>	A, B, C	<p>“S'observa que un factor d'èxit i sostenibilitat de les pràctiques és la seva integració dins dels projectes educatius de centre i el suport dels equips directius.” (Rebollo et al., 2012, p.149)</p> <p>“Aquests resultats concorden amb els obtinguts en altres estudis (Boza i Toscano, 2011; Escudero, 2009, citats per Rebollo et al., 2012) que identifiquen com aspectes rellevants per una pràctica que sigui transferible la red de suport per</p>

		integrar a nous docents i els processos conjunts de reflexió i interpretació” (Rebollo et al., 2012, p. 149)
<p>En la vostra pàgina he vist que teniu un programa de prevenció de violència de gènere, en què es basa la intervenció?</p> <p>En la part d’anàlisi del TFG es va detectar que un part de l’alumnat havia normalitzat comportaments sexistes amb l’ús del TikTok, comenteu que utilitzeu històries reals, fotografies, vídeos i cançons. Em pots explicar com ho treballes?</p>	<p>B</p>	<p>“Els mitjans de comunicació consumits per infants són també una poderosa font de sexisme mitjançant el seu reforç generalitzat d’estereotips de gènere” (Signorielli, 2012, citat per Leaper i Spears, 2014, p. 192)</p> <p>Els i les alumnes tenen interioritzat comportaments masclistes que escolten a les cançons actuals a través de la xarxa social <i>TikTok</i> (mestra de l’aula comunicació personal, 3 de març 2020).</p>
<p>Un cop detectat, quin creus que seria el paper de l’escola o de la mestra en aquest cas? Com es podria treballar a l’aula</p>	<p>A i C</p>	
<p>I per últim, per què creus que és important treballar en l’educació la igualtat de gènere? Què aconseguim quan la incloem a l’aula de primària?</p>	<p>B, C</p>	<p>“Assignar a l’educació un paper clau per a la superació de nombrosos problemes marcats pel denominador comú de la discriminació de gènere.” (Colás i Jiménez, 2006,p. 416)</p> <p>“Els infants comencen a mostrar interessos i comportaments típics relacionats amb el gènere a una edat primerenca. Els preescolars ja associen joguines, roba, electrodomèstics, treballs, colors amb un gènere o un altre.” (Kollmayer, Schober i Spiel, 2016, p. 5)</p>
<p>Com es pot avaluar si has aconseguit que hi hagi aquest canvi d’actitud en l’alumnat?</p>	<p>A</p>	<p>“Els infants que van aprendre què era el sexisme després va ser més probable que desafies comentaris masclistes dels companys i companyes que els nens que no aprenen sobre el sexisme.”(Leaper i Brown, 2014, p.118)</p>

		<p>“El COAT-AM i PM i el OAT-AM i PM han estat dissenyats per proporcionar flexibilitat als investigadors per avaluar els esquemes de gènere de nens i nenes i adults.”(Liben i Bigler, 2002, p. 135)</p>
<p>Un dels principis educatius del centre és que us definiu com una escola coeducativa. Em podries explicar com ho feu per aconseguir la coeducació? Teniu un projecte coeducatiu o heu elaborat un pla?</p>	D	<p>“S’observa que un factor d’èxit i sostenibilitat de les pràctiques és la seva integració dins dels projectes educatius del centre i el suport dels equips directius.” (Rebollo et al., 2012, p.149)</p>
<p>Quines actuacions fa el professorat del centre per treballar la igualtat de gènere amb l'alumnat? Són actuacions puntuals o es realitzen al llarg del curs escolar? En què es basen? Quins àmbits treballen?</p>	D	<p>“Per això, la coeducació avui significa buscar noves vies d’integració educativa per desenvolupar relacions de gènere més igualitàries, corregir els nous desajustos que s'estan produint i que són producte de la convivència de models més anacrònics amb models més igualitaris.” (Lomas, 2004; Tomé i Rambla, 2001b, citats per Junta de Andalucía, 2006).</p>
<p>Creus que és important que el professorat tinguem formació en igualtat? El professorat de l'escola ha realitzat alguna formació per adquirir perspectiva de gènere?</p>	D	<p>“Alguns treballs(Spender, 1982; Martel, 1999, citats per Rebollo et al., 2011) han demostrat que el professorat sovint no és conscient de fins quin punt influeixen les seves creences respecte el gènere en la seva pràctica docent.” (Rebollo et al., 2011, p. 525)</p>
<p>Penses que a les escoles hi ha actituds i comportaments sexistes?</p>	D	<p>“El sexisme es pot perpetrar directament i indirectament a les escoles. Dins a l’aula, els professors poden expressar actituds i sexistes implícites i explícites mostra un tractament diferencial de nens i nenes” (Tiedemann, 2000, citat per Leaper i Brown, 2014).</p> <p>“En els centres educatius s’expressen i es transmeten pautes i patrons culturals</p>

		establerts, per això, constitueixen escenaris propicis per iniciar canvis que promoguin i potenciïn l'equitat de gènere.”(Colás i Jiménez, 2006, p. 416)
Quines diferències de gènere perceps a l'aula?	D	“La principal insuficiència, sempre referint-se exclusivament en l'aspecte del tractament de les diferències de gènere, procedeix en el fet que en la cultura escolar hi ha una manca de reconeixement de l'existència de les dones, de les seves necessitats educatives i, sobretot, en totes les manifestacions.” (Subirats i Tomé, 2010, p. 47)
Quin paper té les famílies en la coeducació? Es treballa conjuntament amb elles? De quina manera?	D	“En l'anàlisi realitzat també s'observa que el suport i la implicació de les mares i els pares de l'alumnat constitueix un factor facilitador d'aquestes pràctiques, al donar-li legitimitat dins del centre.” (Harrisson i Laberge, 2002; de Pablos, Colás i González, 2010; citats per Rebollo et al., 2012, p. 149)
Quins aspectes teniu en compte per escollir els llibres de text i/o el material didàctic que utilitzeu a l'escola?	D	<p>“Els “suports materials d'ensenyament” tampoc són neutrals i s'ha constatat la càrrega sexista, tant dels tradicionals llibres de textos (García et al., 1993, citat per Padilla, 2002) com d'altres materials didàctics (Espín i Rodríguez Moreno, 1996, citat per Padilla, 2002)”. (p. 300)</p> <p>“Els llibres de text, especialment els de primària funcionen com a transmissors de normes socials pel que fa al comportament i els rols de gènere.” (Gouvias i Alexopoulos, 2016, pàg.3)</p> <p>“S'han realitzat molts anàlisis sobre els textos escolars: tots mostren que les dones estan absents, o casi, dels llibres</p>

		de text, ja siguin d'història, de ciències socials, de ciències naturals o inclús de llengua." (Subirats i Tomé, 2010, p. 51)
Com s'aborda la resolució de conflictes a l'escola?	D	"El programa tindria caràcter coeducatiu si compta amb els següents aspectes: (...) La resolució dels conflictes cal que s'abordi de manera pacífica i no violenta." (Instituto de la Mujer, 2008, p.18)
Tens Tiktok? Cada quant l'utilitzes?	E	"Els i les alumnes tenen interioritzat comportaments masculistes que escolten a les cançons actuals a través de la xarxa social TikTok." (mestra de l'aula, comunicació personal, 3 de març 2020).
Quina música escoltes? Creus que les lletres d'algunes cançons parlen bé de les noies? Per què?	E	
Penses que el professorat tracta diferent a les noies que els nois? Per què?	E	"De vegades mitjançant la pràctica diferenciada ensenyant segons el "sexe" dels alumnes, els professors mostren diferents expectatives i requisits dels alumnes." (Gouviás i Alexopoulos, 2016, pàg. 5)
De què vols treballar quan siguis gran?	E	"Malgrat homes i dones, o nens i nenes, que tenen formalment les mateixes oportunitats educatives, de gènere encara existeixen diferències en el rendiment i la motivació dels estudiants, en la vocació aspiracions i també en sous i participació en diferents àmbits substantius." (Kollmayer et al., 2016, p.2)
Et diré uns quants oficis i m'has de dir si creus que són per homes, per dones o per els dos: <ol style="list-style-type: none"> 1. Treballadors/es d'una botiga. 2. Artistes 3. Persones que natejen cases 4. Cuiners/es 5. Cangurs 6. Fontaners/es 	E	Categories basades en el test COAT(PM i AM) elaborat per Liben i Bigler (2002).

<p>7. Infermers/es 8. Perruquers/es 9. Científics/ques 10. Informàtics/ques 11. Policia 12. Professorat 13. Pilots d'avió</p>		
<p>Creus que hi ha treballs que són només per homes? O només de dones?</p>	E	
<p>Quan anaves a l'escola, a què jugaves al pati? Amb qui solies jugar?</p>	E	<p>“A l'espai del pati es projecten i es produeixen relacions interpersonals entre l'alumnat [...] En el moviment físic i en el joc quotidià es reproduïxen rols sexuals, relacions de poder, actituds que reforçen la definició de les cultures de gènere, etc.” (Subirats i Tomé, 2010, p. 107)</p>
<p>Et sembla si fem el mateix que amb els oficis amb qualitats?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Afectuós/osa 2. Portar-se malament 3. Segurs/es 4. Lògics/ques 5. Dominants 6. Encantadors/es 7. Sorollós/a 8. Nets/es 9. Líders 10. Estudia més 11. Creatius/ves 12. Competitius/ves 13. Intel·ligents 	E	<p>Categories basades en el test COAT(PM i AM) elaborat per Liben i Bigler, 2002.</p>
<p>Quina assignatura t'agrada més?</p>	E	<p>“En primer lloc, el biaix de gènere de vegades es reflecteix en les expectatives diferencials, assignatures acadèmiques particulars. Aquests biaixos poden afectar el desenvolupament de creences, motius i habilitats dels nois i noies.” (Leaper i Brown, 2014, p. 191)</p>

<p>Creus que els nois són més bons en matemàtiques que les noies?</p>	<p>E</p>	<p>“Les diferències de gènere no només es produeixen respecte al rendiment dels estudiants, però també pel que fa a la motivació dels estudiants (Meece, Glienke i Burg, 2006; Wigfield, Battle, Keller i Eccles, 2002, citats per Kollmayer et al., 2016): per exemple, els nois tenen un autoconcepte acadèmic més alt que les noies a les matemàtiques i els esports”. (Kollmayer et al., 2016, p.2)</p>
<p>Saps què és el masclisme? I el feminisme?</p>	<p>E</p>	<p>“Els infants que han après sobre sexisme després va ser més probable que desafies els comentaris masclistes dels companys que els nens que ho van fer no aprendre sobre el sexisme.” (Pahlke et al., 2014, p. 118)</p>
<p>Què vol dir ser un noi? I ser una noia?</p>	<p>E</p>	<p>“Naixem com dones o com homes i la primera informació que es dóna de cada persona és el seu sexe. [...] Una cultura que preexisteix al naixement de cada persona i que pressuposa que si és una noia ha d’actuar d’una certa manera i si és noi, d’una manera diferent.” (Subirats i Tomé, 2010, p. 18)</p>

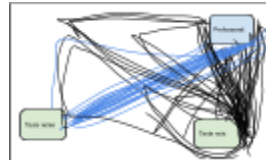
Taula IV. Justificació graella d'observació. Notes de camp fetes el 12 d'abril de 2020 a l'aula de sisè de primària

Criteris	Justificació	Categories	Assignatura-Docent			
			Castellà:	Música	Anglès	Socials
Comunicació	<p>“Un ràpid anàlisi de les estructures gramaticals ens revela que continuament estem utilitzant mecanismes de gran subtilesa que provoquen la ocultació de la dona i la masculinització del pensament.” (Martínez i Alberdi, 1988, citat per Padilla, 2002, p.301).</p> <p>“Per López i Encabo (2002, citat per Colás i Jiménez) els diferents membres que conformen la institució educativa fan ús de rituals lingüístic-comunicatiu que perpetuen les diferències de gènere, sense que siguin realment conscients de la importància que tenen l'ús de codis comunicatius diferencials”. (Colás i Jiménez, p. 424)</p>	Ús del masculí genèric en comptes d'expressions que abasten ambdós gèneres.	Mestre dirigint-se a un grup de quatre noies: “Vosotros lo hicisteis bien”.			
		Ús del diminutiu				A la mateixa classe diu: “Esteu donant moltes voltetes, no?” a un grup de noies. En canvi, diu “Pareu de fer voltes ja” a un parell de nois.
		El to.				El to que utilitza quan ha demanat ordre a les noies és diferent al que utilitza quan demana ordre als nens. El volum és més alt quan ho fa als nois.

	<p>“La investigació (Spender i Sarah, 1993, citat per Padilla, 2002) ha demostrat que els nois parlen i les noies escolten.” (Padilla, 2002, p. 301)</p> <p>“Estudis recents mostren que els nois segueixen verbalment dominant la classe” (Jovanovic i King 1998; Sadker i Zittleman 2009, citat per Legewie i Diprete, 2012, p. 465).</p> <p>“A nivell de la interacció no verbal. Es sol somriure amb més freqüència a les noies i se les renya menys”. (Núñez i Loscertales, 1995, citat per Padilla, 2002). p. 302</p> <p>“Although overt discrimination against girls in the classroom has declined over the past three decades, recent studies suggest that boys still verbally dominate the classroom” (Jovanovic and</p>	<p>Temps per parlar nens i nenes.</p> <p>Llenguatge verbal i no verbal.</p>			<p>Als nois els deixa fer quatre intervencions, en canvi, les noies fan sis intervencions.</p>	<p>Els nois intervenen quatre vegades i les noies dues.</p>
--	--	---	--	--	--	---

	King, 1998; Sadker and Zittleman, 2009, citats per Legewie i DiPrete, 2012).					
Actituds	<p>“Començant amb les expectatives del professorat, alguns treballs d’investigació han posat de manifest que s’esperen comportaments diferents dels nois i de les noies.” (Padilla, 2002, p. 302)</p> <p>“Varias investigaciones han puesto de relieve cómo en la socialización de los niños se produce una asociación entre masculinidad y comportamientos agresivos, mientras que en el caso de las niñas la feminidad tiende a construirse a partir de la afectividad. Así pues, es importante conocer el funcionamiento de este ámbito y la forma en que se establecen las relaciones entre chicos y chicas, o entre personas de un mismo sexo, y</p>	Sobrevaloració de l’apariència física de les noies				
		Actituds sexistes dels/ de les mestres cap als/les alumnes.				
		Actituds dels nens cap a les noies i noies cap als nens	<p>Una noi de la classe agafa el paper higiènic d’una companya. Tothom ha hagut de portar-ho per rentar-se les mans. El noi no li ha demanat permís. Quan ella s’adona, li diu amb veu baix: “El papel de cocina es de cada uno y este es mío”.</p> <p>El noi, cridant li diu: “¡Que es para</p>	<p>“Yo soy un chico, así que voy a hacer toda esta parte y también la introducción”. Una parella (noi-noia) s’havia de repartir els papers per fer un rol-playing.</p>	<p>“¿Me das tus cromos? Venga pero si tú eres una chica y no juegas con cromos!”</p> <p>“Laia fresitas, el mundo da vueltas, ¿sabes?”</p>	

	considerarlas a la luz de la adquisición de pautas de género prescritas por la sociedad.” (Subirats i Tomé, 2010, p. 89)		compartir, tonta!”			
Tasques	“Les tasques escolars no sempre es reparteixen amb igualtat entre les alumnes i els alumnes”. (Padilla, 2002, p. 302)	Qui s’encarrega de fer què? -De l’ordinador -De representant del grup -A qui es demana que prengui nota.		De repartir instruments s’encarreguen dos nois.		
Càstig	“Es demana l’ordre per igual als nens i a les nenes? S’aplica el mateix estàndard de normes a ambdós sexes?”(Padilla, 2002, p. 308)	Diferència de càstig				
		Demandar ordre: quantes vegades als nens i quantes vegades a les noies?			Es demana ordre sis vegades als nois i dues a les noies.	

Espai	<p>“Dins de la classe, nens i noies també ocupen llocs diferents. En la investigació (Núñez y Loscertales, 1995, citat per Padilla, 2002) els llocs de davant solen ser ocupats pels nois, mentre que les noies seuen en les zones centrals. Les autores relacionen aquest fet amb la tendència d'utilitzar a les noies com “separadores de perill” en tant que la distribució de l'aula i la disciplina es relacionen.” (Padilla, 2002, p. 301)</p>	<p>Llocs on seuen (si ho decideixen ells i, si no, com estan disposats)</p>		<p>Els grups escollits per ells han sigut dos grups de nois i dos grups de noies. No mixtes.</p>	<p>Els grups han estat escollits per la mestra i són mixtes.</p>	<p>Els llocs on seuen els decideixen ells. No hi ha taules mixtes. La distribució és la següent:</p>
	<p>“Los niños son los protagonistas del espacio, lo ocupan, pretenden llenarlo, apropiárselo; es el escenario donde deben producir su protagonismo, afirmarlo. Por lo tanto, corren por él, giran sobre él, hacen que su cuerpo ocupe el máximo de este espacio con giros rápidos, a veces con los brazos extendidos, para ocupar una mayor parte de su</p>	<p>Espais entre classe i classe (Ejercicio Subirats i Tomé, 2010)</p>				<p>S'ha realitzat l'exercici en una classe on el mestre deixava fer als alumnes i ell estava a la seva taula. El blau és la noia seleccionada al atzar i el negre el noi.</p>

	escenario.” (Subirats i Tomé, 2010, p. 105)					
Missatges en murals de l'escola	“A vegades es transmeten missatges sexistes amb el que es penja a classe o a l'escola, en murals, etc. “ (comunicació personal, 10 de març de 2020)		Cartells de l'aula: “Tots tenim drets i deures”, “Maltracte sexual i prevenció”, “Assetjament i agressió sexual” “Sexting”, “Normes de classe”.			

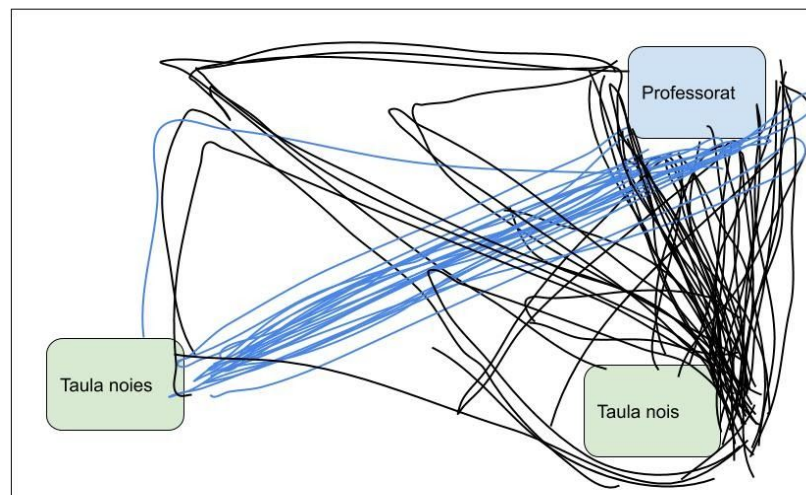

Figura 1. Moviment de l'alumnat per l'espai físic. Basat en Subirats i Tome (2010, p. 105)

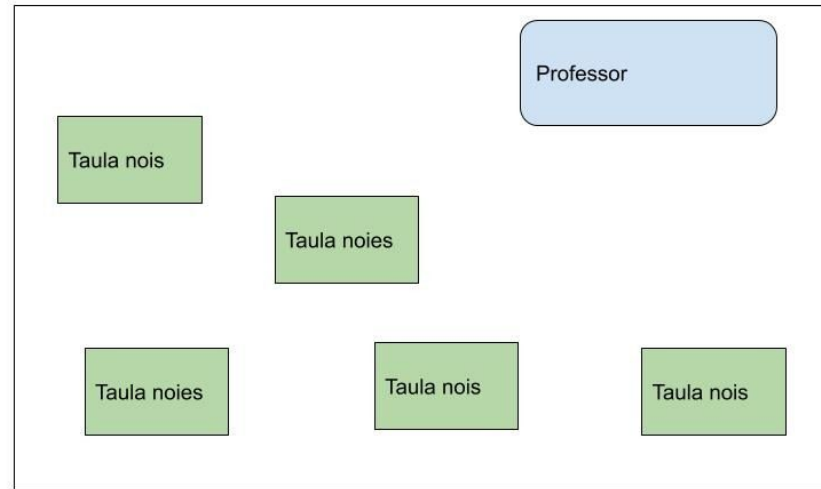

Figura II. Distribució de l'alumnat a l'aula. Font: Elaboració pròpia (2020)

Apèndix D - Transcripcions entrevistes realitzades

Entrevista Sandra Girbés

Feta per videoconferència el 8 d'abril del 2020.

Marta: Hola!

Sandra: Hola! Què tal?

Marta: Mai havia utilitzat el jitsi i no sabia si això estava funcionant o no.

Sandra: Sí! Bueno, t'ho deia perquè és fàcil, no cal instal·lar res i va bastant bé.

Marta: Sí, sí. Funciona bé.

Sandra: Què tal? Com estàs?

Marta: Bé.

Sandra: Tot bé? La família bé? Esteu tots bé?

Marta: Sí, tu també?

Sandra: Sí, perfecte. Tot bé, per ara no ens podem queixar.

Marta: Bueno, moltes gràcies per haver-me concedit l'entrevista en aquests moments tan complicats, perquè està sent un caos.

Sandra: Sí, ja, ja ho sé. Jo també tinc alumnes de TFG i tothom està una mica... Però bueno, a veure, segur que aconseguíu fer un molts bons treballs. A pesar de les circumstàncies.

Marta: A veure...

Doncs si et vols, al principi comencem amb una introducció. M'expliques una mica la teva experiència, la teva formació. Sé que al 2007 vas fer un projecte de recerca. I jo si vols, t'explico una mica la idea del meu TFG i comencem l'entrevista.

Sandra: Bueno, jo al 2007 no vaig fer cap projecte. Jo vaig començar a fer recerca a partir de 2011.

Marta: A, doncs, vaig veure una pàgina on apareixien les persones d'Educació Inclusiva i sorties tu i posava que del 2007 al 2013, s'havia fet un projecte de *Youth4Youth*.

Sandra: Aa, vale, vale. No, perquè el projecte va començar abans, però jo em vaig incorporar a partir del 2011. No vas mal encaminada.

Marta: Aa, vale.

Sandra: Vale, m'expliques una mica de què va el teu TFG, per situar-me.

Marta: Sí. Mira, jo el que volia fer era detectar, fer un anàlisi d'actituds sexistes que es hi havia a l'aula, tant per part de les mestres i els professors, com per part dels i les alumnes. Llavors, a partir de la detecció i l'anàlisi d'aquesta situació a una aula de sisè en concret, el que jo volia fer era el disseny d'una intervenció. Dissenyar un projecte per aquella escola que es basés en la perspectiva de gènere, en educar en igualtat.

Sandra: Vale, molt interessant.

Marta: Llavors, això és que el jo volia fer en el TFG. Clar, hi ha hagut canvis, perquè a la detecció eren 24 hores d'observació i es va quedar en 6 perquè la quarantena va començar i llavors va ser complicat. Però igualment, la intervenció la dissenyaré.

Sandra: Molt bé, perfecte. Aleshores, què vols saber?

Marta: M'agradaria saber al principi, quina és la teva experiència sobre el tema.

Sandra: Vale, jo des del 2011 faig recerca vinculada a un centre de recerca, que es diu CREA, que fem recerca per superació de desigualtats socials i una de les línies principals és el tema de la superació de la violència de gènere i desigualtats de gènere. Aleshores, relacionada amb el teu TFG, aquesta és la línia. Treballem altres coses també, temes d'educació, participació comunitària, minories culturals, etc. Però aquesta seria una mica la línia que més es connecta amb la teva recerca.

Marta: Sí.

Sandra: I vinculat a això, hem desenvolupat projectes a nivell nacional, a nivell internacional, etc. Tant en l'àmbit de l'educació formal com en l'educació no formal. En diversos... Des de llar d'infants, fins a primària, secundària, universitat, educació d'adults, etc. Treballem basats en la recerca. Identifiquem quines actuacions han tingut més impacte a nivell internacional en relació a la prevenció de la violència i desigualtats de gènere i aportem informació i formació a la comunitat educativa. Vull dir, som un

centre de recerca, sobretot ens basem en fer recerca i identificar quins elements estan superant aquestes desigualtats.

Marta: Perfecte, moltes gràcies. Doncs, si vols comencem l'entrevista.

Sandra: Vale.

Marta: Jo al principi, m'agradaria saber si penses que les mestres podem transmetre estereotips de gènere a l'alumnat o tenir unes actituds sexistes a l'aula. I si ho penses què creus que hauríem de fer les mestres per evitar transmetre aquests estereotips?

Sandra: Clar que sí. Jo crec que tothom transmetem estereotips de gènere igual que transmetem comportaments vinculats a la socialització que hem rebut, no? Tothom hem rebut una socialització on hi ha estereotips sexistes, racistes, etc. Perquè lamentablement vivim en una societat on es donen aquestes desigualtats i això ho hauria de contemplar la formació inicial del professorat. Aleshores, per exemple, ara hem fet un projecte d'innovació docent a la Universitat de Barcelona per treballar aquest tipus de prejudicis que pot tenir el professorat. Aleshores jo crec que és essencial que des de la formació del professorat s'identifiquin quins són els prejudicis tant en gènere com en altres elements. Però això és perquè poguem identificar, no? Cadascú quins prejudicis tenim per a socialització que hem rebut i que això no tingui un impacte negatiu a l'hora de desenvolupar la nostra intervenció professional, vale?

També dit això, crec que el professorat ha de tenir una formació basada en evidències científiques, perquè actualment existeix molta confusió amb per exemple, què és el sexisme i quines són les causes de la violència de gènere. Actualment, a escoles s'estan fent molts experiments amb resultats molt dramàtics per treballar temes de gènere, de prevenció de la violència, que no estan basats en evidències científiques. I, de vegades, això està perjudicant més que facilitant.

Marta: Sí, totalment. De fet, la nostra tutora del TFG sempre ens diu que ens hem de basar per fer una intervenció, en articles JCR, que tinguin un quartil i que hagin estat passats per uns filtres.

Sandra: Això és el que hauria de fer el professorat. Que lamentablement, ara està canviant. Ja teniu professors que us diuen això i que us ajuden a tenir aquesta

orientació més científica i rigurosa com a professionals, però tradicionalment les universitats espanyoles no han fet això, no han fet una formació basada en evidències i això té un impacte molt negatiu a l'hora de la intervenció i de no fer intervencions que realment tinguin un impacte positiu.

Marta: Sí, aquesta era una de les preguntes que et volia fer, sobre la formació dels mestres, perquè és cert que no hem tingut cap tipus de formació durant els quatre anys del grau. Quins aspectes creus que haurien de tenir cura o que ens hauriem de conscienciar? Molts articles i estudis parlen sobre el llenguatge androcèntric que tenim i que amaguem la presència femenina en el llenguatge. Llavors, quins altres aspectes penses que potser hauríem de tenir més cura?

Sandra: Jo crec que un tema... A banda del que has comentat que evidentment existeix, jo crec que és molt important donar referents a l'alumnat. S'està treballant molt en la línia de visibilitzar les contribucions de les dones a la ciència, perquè hi ha recerques que diuen que, per exemple els nens i nenes quan són molt petits tots es veuen capaços a fer casi el mateix, però a mesura que van creixent les nenes creuen que no són tan intel·ligents, no són tan brillants, no? I això és per la socialització que reben, no perquè tinguin cap... Aleshores, mantenir altes expectatives d'aprenentatge en ciències per les nenes o mostrant referents de dones científiques o de dones trencadores que han lluitat per la justícia social, com la Rosa Parks o dones referents... Hipàtia de Alexandria, Rosa Parks... que vegin que les dones han tingut papers rellevants en la lluita contra les injustícies, l'avanç de la ciència a totes les èpoques històriques. No és algo nou i s'ha invisibilitzat, per tant cal lluitar perquè tinguin aquests referents.

L'altre element que crec que és essencial és el tema de treballar la... Sabem per recerques que hi ha un vincle entre atracció i violència, comportaments violents, que discriminen a les dones i perjudiquen greument des del desenvolupament, no? És essencial treballar i implementar accions que estan desvinculant l'atracció cap a la violència, que un exemple és per què els nens més agressius o més "chulitos" o que tenen més lideratge en molts casos són els que es vinculen a masculinitats dominants,

no igualitàries. Això fa que es perpetuin les desigualtats de gènere. Aleshores ja existeixen moltes accions que el professorat pot activar per treballar això des de les primeres edats.

Marta: Parles de la masculinitat alternativa, no?

Sandra: Sí, de vincular l'atracció cap a masculinitats alternatives, enlloc de masculinitats dominants, que és el que sol passar, perquè tenim una socialització generalitzada que ens porta cap allà, encara que evidentment no afecta a totes les dones i a tothom de la mateixa forma.

Marta: Al meu anàlisi de detecció de comportaments sexistes d'aquesta aula en concret, vaig poder parlar amb la tutora i un aspecte que les alumnes, sobretot elles, però també els alumnes utilitzaven la xarxa social Tik Tok, no sé si la coneixes.

Sandra: No.

Marta: Bàsicament, són cançons actuals de reggaeton i elles fan vídeos amb aquesta música. Llavors, han normalitzat comportaments masculistes a partir escoltar aquestes cançons de reggaeton i d'utilitzar el Tik Tok. Llavors quin creus que seria el paper de l'escola, de la mestra de la classe en aquest cas? Com es podria treballar a l'aula?

Sandra: Varies coses. Jo crec que això que estas comentant és un cas clar, per una banda, de la sexualització de la infància que hi ha, que cada cop es dona en edats més primerenques el tema de sexualitzar les noies, que clar, elles es sexualitzen perquè hi ha un missatge de sexualització clar a la publicitat, a les cançons, als models de feminitat que els mostrem... Per altra banda, hi ha un vincle entre atracció i certs comportaments, a la recerca això es diu el espejismo del ascenso social. Elles pensen que exposant-se així són més atractives i lliguen més, quan sabem que és una percepció que elles tenen però que ells no veuen igual. Ells veuen que no són més atractives quan fan això, sinó que són nois fàcils... Té uns efectes molt devastadors per les noies perquè acaben dins d'un ambient coexitiu que les porta a fer certs comportaments i les exposa a situacions de violència i despreci. Això passa en edats primerenques i té un impacte negatiu en el desenvolupament. En el tema de la socialització i sobretot a les relacions afectivo-sexuals. Aleshores, la recerca diu que el

que es pot fer és activar espais on això es treballa, on convatint des de l'escola, generen discursos antihegemònics davant tot aquest discurs predominant que hi ha a la societat, que ens porta cap això. Actuacions concretes hi ha ja validades per la recerca com pot ser l'enfoc de la socialització preventiva de la violència de gènere, com pot ser el model dialògic de prevenció i resolució de conflictes, com pot ser el club de los valientes que en algunes escoles ho fan... és el mateix com això es porta a terme. Ja estan lluitant contra comportaments d'aquesta manera i també treballar molt amb la comunitat. Vull dir, el que sabem és que no ho podem fer sols ni soles, ni des de la recerca, ni des del professorat, ni des de les famílies... Sinó que s'ha de treballar conjuntament a través d'actuacions com és el model dialògic de resolució de conflictes, que activem espais de diàleg i actuacions conjuntament amb tota la comunitat.

Marta: D'acord. Sí, de fet la següent pregunta era saber quins creus que són els elements claus per treballar-ho a les escoles? Que potser un pot ser fer-ho de manera conjunta amb tota la comunitat, que això ho he pogut llegir en diferents articles. I si penses que haurien de ser activitats puntuals dirigides a trencar amb els estereotips o amb els rols de gènere o hauria de ser una intervenció més a llarg termini.

Sandra: Vale, jo crec els elements serien basar-se en el que diu la recerca i no en ocurrences, que és el que està passant en aquest àmbit a les escoles i per això tenim resultats tan devastadors. Treballar amb la comunitat també és un element clau i tenir un enfoc preventiu. Jo crec que aquests serien els tres eixos. Per exemple, amb el que dius tu de si ha de ser actuacions puntuals o a llarg termini, els enfocs que més potència tenen o que més resultats tenen són aquells enfocs que es basen en una organització del centre i en un treball continu en tots els espais d'aprenentatge i en tots els espais d'educació formal i no formal, com pot ser el projecte de les Comunitats d'Aprenentatge, que fa una visió més des de l'organització del centre. La violència 0 i la discriminació 0 estan en tots els moments i en tots els espais, no es fa un dia concret, que també es pot fer. Sinó que s'integra tot aquest enfoc en la dinàmica del centre, ja sigui en els lavabos que és un dels espais on més discriminació es dona, en el menjador, en els espais d'aprenentatge, en els comissions mixtes on participen les

famílies, en les assemblees de tota la comunitat amb processos per establir normes conjuntament, etc. Aleshores, podem fer intervencions puntuals per treballar coses concretes, però el que més potència té és treballar-ho a partir d'actuacions que ens permeten establir aquestes dinàmiques al llarg de l'horari lectiu i no lectiu a l'escola. Un element molt important, en el tema dels rols de gènere, hi ha molta confusió, hi ha molta formació que s'està fent actualment a les escoles que no s'està basant en la recerca. Per exemple, en el tema del rol de gènere, no hi ha cap evidència que digui que hi ha certs rols de gènere que porten més cap a la violència que altres. Hi ha una tendència molt gran de matxacar molt a nenes que volen seguir els rols més tradicionals, que els agraden les princeses, que volen anar de rosa, que tenen somni de passejar de la mà amb la seva parella, d'una parella de tota la vida... Estem machacant molt a aquestes nenes quan no hi ha cap evidència que això ens porti cap a relacions de violència. Aleshores, els rols de gènere, s'ha de ser molt rigorós en com treballem això, perquè una cosa és comportaments sexistes o estereotipats i una altra cosa és comportaments violents. No sempre estan vinculats, perquè per exemple; el meu avi era una persona molt sexista, molt tradicional, que per ell que jo estigués bé era seguir els patrons més tradicional, però mai va fer res ni faria res que em perjudicés, tot el contrari. Per això hem de ser molts conscients de com articulem els missatges que transmetem a les dones perquè no hi ha problema que hi hagi nenes que vulguin anar de color rosa i que vulguin jugar a certes coses, si elles ho han decidit lliurement i s'ha treballat la llibertat i què és poder escollir, quin problema hi ha?

Marta: El que em preocupa és... quan tu fas una intervenció, com pots avaluar si has aconseguit que hi hagi aquest canvi d'actitud a l'alumnat? Penso que els canvis d'actitud són molt difícils d'avaluar i no sabia com veure si la intervenció que s'ha dut a terme ha sigut positiva.

Sandra: Primer, jo crec que quan fem una intervenció ens hem de basar en coses validades, ja. Vull dir jo no estic d'acord amb que la gent faci experiments amb els fills d'altres persones, vull dir ja tenim moltes evidències que ens diuen per on anar i per mi la potència és anar ja a "hombros de gigantes", que ja sabem què funciona. És com un

tractament del càncer, si jo tinc un familiar amb càncer vull que el tractament estigui basat en els millors descobriments, que això anirà avançant? Evidentment, ja anirem aplicant altres coses, però si jo tinc un familiar amb càncer vull el millor tractament que ha donat el millor resultat. Aleshores, amb les intervencions el mateix. Primer, no fem experiments amb la vida d'altres persones. Una cosa es que jo faci coses amb la meua filla i l'altre és amb els fills dels altres. Siguem coherents i ètics. Primer, basar-nos en coses que ja sabem que tenen evidències i que ens ajudarà a tenir un impacte positiu i després, l'avaluació, com bé dius, no és el més fàcil avaluar aquests canvis, sobretot en intervencions puntuals. Però sí que es poden fer avaluacions més qualitatives, de fer entrevistes amb les famílies, amb l'alumnat que participa en les accions, amb el professorat, etc. Veure si hi ha hagut un descens dels conflictes o una percepció de veure si hi ha hagut un descens dels conflictes que s'han donat... L'avaluació, si la fem de caire més qualitatiu, ens pot donar uns indicis de si ho estem fent bé.

Marta: Molt bé, doncs moltes gràcies per concedir-me l'entrevista.

Sandra: Que vagi molt bé, que segur que fas molt bon treball i que obtens molt bons resultats, en aquest àmbit tan necessari, així que endavant i cuida't molt.

Marta: Igualment! Gràcies! Adéu!

Entrevista Laura Viñuela

Respostes fetes en vídeo el 13 d'abril del 2020

Laura: Hola Marta, pues nada, aquí me tienes. Laura Viñuela, que te debo respuestas a un cuestionario que me habías enviado por correo electrónico que estas preparando para tú TFG y me resulta mucho más fácil mandarte una vídeo respuesta, aunque sea un poco larga que sentarme a escribirtelo. Además, creo que también me voy a poder explicar mejor. Así que nada, voy a ir leyendo las preguntas que me haces, te voy a ir respondiendo como las veo yo y luego si ves que hay alguna cosa que no te quedó suficientemente clara o que no me expliqué bien, que piensas que tendría que contarte de otra manera, me vuelves a escribir y revisamos, ¿vale?

Entonces, la primera pregunta:

Marta: ¿Crees que en el día a día las maestras y los maestros muestran actitudes sexistas? ¿Se trata diferente al alumnado por ser niña o niño?

Laura: Creo que sí, creo que es inevitable y no es algo que solo hagan las maestras o los maestros, creo que es algo que hacemos todo el mundo. Incluso las personas que nos dedicamos a la coeducación, al feminismo y que intentamos activamente no hacerlo. El patriarcado, la socialización de género la tenemos súper arraigada dentro de nuestra manera de ser, la hemos aprendido desde antes de nacer y además la hemos aprendido sin darnos cuenta, que es uno de los mayores problemas. Entonces, uno de los retos más difíciles que tenemos, cuando queremos quitarnos el patriarcado de encima, es ser capaces de verlo, porque no sabemos dónde lo tenemos metido, está por demasiadas partes. Está muy arraigado a creencias muy antiguas y muy sólidas de cómo es la sociedad. Entonces, es muy difícil no tener actitudes sexistas, ¿se puede hacer? Se puede, sobre todo, intentar corregir y cada vez se va mejorando y

obviamente, la sociedad ha cambiado mucho, pero se trata diferente a niños y niñas. Sí, por supuesto que sí y es algo que se reproduce.

Marta: ¿Qué aspectos deberíamos cuidar las maestras para trabajar la igualdad? Muchos estudios hacen referencia al lenguaje andocéntrico.

Laura: El lenguaje andocéntrico es una de los aspectos. Yo creo, fijate lo que te digo, esto es una percepción mía, ya no como profesional, sino como madre de niños que están en educación primaria. Los propios niños y niñas son mucho más conscientes ahora del uso del lenguaje, que lo eran antes, con lo cuál, eso es que desde las maestras y desde el ámbito educativo se está haciendo un esfuerzo por cambiar ese uso del lenguaje. Cuando ven algo que es un masculino plural, masculino genérico es fácil que digan: ¿y por qué no ponen los niños y las niñas? No, porque los niños tenéis que hacer... y las niñas también. Se lo preguntan, hemos conseguido que estén más alertas sobre cómo se utiliza el lenguaje y yo percibo también entre el profesorado y entre las maestras de mis hijos un esfuerzo y un interés real por cuidar muchísimo el uso del lenguaje. ¿Por qué es tan importante el uso del lenguaje? Que es uno de los debates que a veces tenemos que responder. "Jolín, con la de cosas importantes que hay que hacer, os vais a centrar en eso". Si no fuese importante el lenguaje, no generaría tanto rechazo y tantas resistencias. Entonces, cuando la gente se queja tanto y se resiste tanto en cambiar el lenguaje es porque estas dando en un punto realmente importante. Y lo es, porque el lenguaje no solo refleja el mundo en el que vivimos, sino que lo construye. Y lo que no podemos decir, no es posible, entonces el lenguaje va cambiando con la sociedad y cuando cambia el lenguaje esta reforzando y normalizando algún cambio que también se ha dado en la sociedad. Entonces, cuando nos acostumbremos a nombrar a los niños y a las niñas, a los chicos y a las chicas, a los hombres y a las mujeres en todos los ámbitos, será porque nos va a parecer absolutamente normal que ambos estén. O vamos a llamar la atención, al menos, de que como sociedad tenemos interés que tanto hombres como mujeres, chicos y chicas

estén haciendo todo en todos los ámbitos. Y esto es algo, que a demás es algo muy frágil, en momentos como este, ahora, con el confinamiento y la pandemia, pones las noticias de televisión española, que es la cadena pública en una etapa en la que tenemos un gobierno que ha hecho un esfuerzo y ha dicho abiertamente que la igualdad es una de las cosas que le preocupan y la lucha contra la violencia y el uso no sexista del lenguaje y de las imágenes y demás. Y, de pronto, hemos vuelto a los médicos y las enfermeras. En un montón de ocasiones, lo han dicho personalidades del gobierno, periodistas... Es decir, todavía es un cambio muy poco profundo en muchos casos, ¿vale? Entonces, no podemos bajar la guardia y es un indicador importante del lenguaje andocéntrico, no es el único, pero es uno de ellos.

Espera, que no quería dejar atrás otra cosa, antes de que se me olvide, que tiene que ver con qué cosas hay que cuidar y qué se hace, ¿no? cómo se trata diferente a niños y niñas. Te voy a poner un ejemplo. Yo trabajo sobretodo con enseñanza secundaria, sobretodo con alumnado de la ESO, luego trabajo con profesorado mucho y con administración pública. Pero cuando estoy en un aula, estoy en un aula en un instituto, con lo cuál pillo el alumnado que me viene de primaria. ¿Qué diferencias de género percibo absolutamente brutales, en el alumnado de la ESO? Lo que ocupan de espacio público del aula, los chicos respecto a las chicas hay un desequilibrio absolutamente brutal. Es decir, yo llego a dar una charla o a dar varias sesiones de talleres, o sea no es solo porque vaya un día, puedo ir cinco o seis días a estar con el alumnado y lo que me encuentro es que las chicas, la mayoría, están en silencio absoluto, sentadas juntas ocupando un pequeño espacio del aula, un pequeño espacio físico, incluso aunque sean más o iguales en número y sobre todo, un pequeño espacio sonoro. El ruido que hacen es mucho menor. Pero, además, la atención que reclaman las chicas es muchísimo, infinitamente, menor en general que la que reclaman los chicos. No todos los chicos, por supuesto, siempre los hay que son tranquilos. Pero hay un grupo de ellos, siempre, en todas las aulas en diferentes centros educativos que sienten, hay una palabra guapísima en inglés para esto que es *entitlement*, que es como que

sientes que tienes derecho a... llamar la atención de la profe, levantar la mano para decir tonterías, decir tonterías sin levantar la mano, opinar cuando te parece interrumpiendo a alguien que está hablando, levantarte y moverte por el aula libremente... Todo esto, es algo que hacen los chicos ¿y qué consiguen, además? Acaparar el tiempo y la atención de quién está dando esa clase, sin pensar si quiera que no están respetando el tiempo y el espacio y la atención que debemos al resto del alumnado. Con lo cual, ya hay un desequilibrio, que tiene que venir de atrás, porque no se vuelven así en primero de la ESO y que luego se va trasladando a lo largo de su vida al final al ámbito público, a la sociedad. Desde muy pequeño te has acostumbrado a que tú tienes derecho a hablar, a interrumpir, a que te escuchen, a que te miren, a que te hagan caso, a que te respondan, a que tus opiniones sean tenidas en cuenta, etc. Y que tienes derecho a tomar la palabra. En cambio, las chicas lo que van aprendiendo es a callar y esperar. Con lo cual, hablemos en el futuro dónde va el liderazgo, bueno, pues algo que podemos hacer y aquí estoy hilando con la siguiente:

Marta: La escuela es un lugar donde se transmiten una gran cantidad de valores y actitudes, no sólo por lo que se enseña, sino también por lo que hacemos. ¿Cómo crees que se podría evitar transmitir los estereotipos de género que tenemos?

Laura: Esto es un ejemplo muy concreto de eso. ¿Cómo, como docentes, podemos dejar de dar ese extra de atención a los chicos a costa de que las chicas les estén cediendo su tiempo de atención y su tiempo de hablar y de opinar. Eso es algo que una vez que lo ves, como docente puedes manejar. Tú no has parado de hablar hoy, vamos a dejar que hable no se quién. Establecer un sistema, bueno hay maneras. Pero una de las formas es eso, ser conscientes de hasta que punto es equitativo el reparto del tiempo de la atención y del espacio dentro del aula, por ejemplo. Y yo además, lo haría llamando la atención sobre ello, porque yo no tengo tanto tiempo para estar en el aula con el alumnado, voy a sesiones puntuales, en el mejor de los casos voy cuatro o cinco horas a lo largo del curso con un grupo. Pero una maestra va a estar con su clase a lo

largo de todo el curso, con lo cual tienes mucho tiempo para trabajar este tema y sí que se puede trabajar de manera transversal, en el sentido que puedes repetirlo y puedes ir poco a poco construyendo a lo largo del curso académico. Una de las cosas que a mí me funcionan muy bien es llamar la atención sobre esta situación al alumnado, que se quedan alucinando porque no se habían dado cuenta. Hasta tal punto lo tienen asumido, que no lo ven, entonces lo hacen sin pensar. No lo hacen a mal, pensando en quitarle el tiempo a esta gente, sino simplemente lo hacen porque sí y se establece esa dinámica en el aula.

Entonces, ver qué dinámicas hay establecidas, a quién favorece y a quién no favorecen, qué dimensión de género hay ahí y simplemente intentar cambiarlas y equilibrarlas eso ya es un trabajo fundamental.

Te pongo otro ejemplo, de estereotipos en los que hay que actuar muy rápido. Un ejemplo concreto, de una situación que me pasó en un centro y que tiene una dimensión de género brutal. Estaba dando un taller sobre violencia, prevención de violencia de género en un segundo de la ESO, los grupos estaban distribuidos en el centro educativo por optativas y esto era una clase en la que la optativa era impresión 3D o una cosa así. Con lo cual, ¿qué tenía? pues veinte chicos y dos chicas. Y las dos chicas estaban sentadas delante juntas y el resto del aula eran los chicos divididos por sectores: los guais, los que repetían, los más tranquilos... Las chicas les estaba interesando muchísimo el tema, que siempre pasa cuando vas a un aula a hablar de igualdad, normalmente quien más interés muestran son las chicas y tienes que hacer un trabajo extra para enganchar a los chicos en el tema, que empiecen a entender que el tema también tiene que ver con ellos. Total, que estábamos hablando de esto y los chicos estaban revolviendo, había un par de ellos en concreto, porque es un tema que a los chavales les pone muy nerviosos y les incomoda un montón porque se sienten cuestionados y atacados. Había un chico que está diciendo la tontería, cada cosa que dices, no te lo dice a ti, lo dice así como al aire, para molestar. Y una de las mozas se giró y le dijo: "¿te quieres callar, que no oigo lo que dice? y le lanzó un beso. Bueno, no te das idea, me pillé un cabreo, me subió un rebote desde el centro del hígado e

inmediatamente me puse delante de él, así como una torre, aprovechándome de mi posición de autoridad totalmente, y le dije: ¿pero qué haces? ¿tú te das cuenta la falta de respeto que es eso? ¿lo machista que es ese gesto, lo desagradable y soez que es que le hagas eso a una compañera tuya de clase delante de mí, además, que vengo de fuera? ¿Qué manera de hacerla callar, de quitarle la voz, la autoridad, de ponerla en su sitio? Lo dejé planchado, se quedó, él y toda el aula. Porque cuando se genera una situación así de tensión, evidentemente esa energía se siente en el grupo completo. Se quedó sorprendidísimo, no se enfadó, no se puso en contra. La reacción del crío y del resto de compañeros y compañeras fue de: Uau. Porque no lo habían pensado, no se habían dado cuenta que eso era una falta de respeto, machista además. Que nunca se lo hubiera hecho a uno de los chicos repetidores que estaban en la fila de al lado. La dinámica era porque ella era una niña y por eso le podía hacer ese gesto, además tan sexualizado y desagradable. Y fíjate, qué extra. Este ejemplo lo pongo siempre por una razón, porque en cuanto percibimos algo de machismo, sobre todo cuando es así tan obvio, hay que actuar inmediatamente y hacerlo ver, porque si no lo paras ahí eso se va a repetir y va a volver a pasar y lo va a seguir haciendo. Y fíjate, al terminar esa sesión, cuando ya se fue todo el mundo, vinieron la chica y su amiga a hablar conmigo y la niña me dijo: "va, profe, no tenías que haberle dicho nada. Yo ya paso, a mi me da igual, estoy acostumbrada". Claro, ¿qué pasa si no frenamos los micromachismos, los minigestos en cuanto los vemos? Que las crías lo que van haciendo es ir aumentando el nivel de tolerancia al machismo, a la violencia, a que las manden callar, a que las pongan en su sitio, etc. De manera que esa cría que entró en el instituto, a lo mejor, sintiendo que era igual que todos, va poquito a poco, porque son cosas muy sutiles, va tragando y pensando que total, no importa, de manera que cuando al final, sale del centro educativo y se va a meter encima en un ámbito masculinizado, como es el diseño en 3D, ya tiene un nivel de tolerancia a que le digan cosas machistas que no las va a ver, no se va a dar cuenta. Y claro, va a tragar mucho más machismo y desigualdad como algo normalizado, de la que tragaría si el primer día que un chaval se le pone así, ella o quien sea va para allí y dice: "esto en este aula no se tolera,

porque además es machista y los estás haciendo porque tal tal tal". Pero claro, para parar eso, primero hay que saberlo, hay que saber que pasan estas cosas, que existen y luego hay que tener la seguridad y la capacidad de pararlo y explicar por qué lo estas parando, porque los niños y las niñas no son tontos, son gente muy inteligente y cuando tú les explicas las cosas las entienden sin ningún problema. Y luego tiene un extra, además, una cosa como ésta, que es que si nunca nadie les dice que eso no se puede hacer porque es machista, lo siguen haciendo y pueden escudarse en el "es que yo no sabía". Pero si después de saber, lo siguen haciendo entonces has revertido la responsabilidad hacia ellos. Entonces, tú sabes que esto es machista y los estás haciendo a pesar de que sabes que esto es machista.

Todo este rollo, para decirte que otra de las cosas que puede hacer el profesorado en el aula es formarse para ser capaz de identificar todos estos comportamientos, para ser capaz de actuar en cuanto los ve, pararlo y explicarlos, para que el alumnado sea *accountable*. Para que tengan *accountability*, es decir, que adopten la responsabilidad y sean responsables de sus actos y rendir cuentas, si es necesario, sabiendo que lo están haciendo mal.

Marta: ¿Crees importante que las maestras y los maestros tengamos formación en igualdad? En el grado de Educación Primaria de la Universidad de Barcelona y me consta que en más grados de magisterio, no aparece esta formación, ¿cuál es vuestra oferta formativa en Espora?

Laura: Creo que es fundamental. Esto si no te lo enseñan, no te viene por ciencia infusa. Esta idea que tiene la gente de que la sociedad avanza y entonces, todos nos volvemos feministas así, como por ósmosis no es cierto. Adquirir perspectiva de género es un trabajo arduo, largo, te exige además, es duro porque no es aprender a manejar un Excel, que le das a la fórmula y pasa eso. Esto es más sutil y tiene el problema y por eso genera tantísimas resistencias de que te toca dentro. Te obliga a autorevistarte, es

algo que te toca en lo personal, en lo emocional, en tu historia biográfica, en tus relaciones, en tus comportamientos, en un montón de cosas. Entonces, esto es difícil de hacer, es duro, porque a lo mejor te revisas y dices: pues qué bien, lo he hecho todo bien. Pero lo habitual es que te revises y digas: pues visto así, eso que pasó, eso que dije, eso que hice no estuvo bien. No sabemos gestionar esa revisión con tranquilidad, es decir, no pasa nada. No lo estabas haciendo bien, porque no sabías que lo estabas haciendo mal, pero rectificas y ya está. No, aquí, en seguida nos ponemos a la defensiva con estos temas. Entonces, es un tema complicado, difícil y largo. Debería ser obligatorio que todo el mundo lo aprendiera, porque además estoy firmemente convencida de que te da salud mental. El feminismo y tener perspectiva de género y saber cuales son las dinámicas de poder que se generan, cómo influye en tu identidad, en tus creencias, en tus relaciones... Es bueno para ti, porque hay un montón de cosas que pensamos que tenemos un problema personal, es lo de lo personal es político, ¿no? Del feminismo de la segunda ola y en realidad no es culpa tuya, sino que el mundo es así, vives en un patriarcado. Yo creo que es bueno, eso para empezar.

¿Cuál es la oferta formativa que tenemos en Espora? Mira, hasta ahora nosotras ofrecíamos nuestra formación a los servicios educativos públicos o a los servicios públicos en general. Hemos dado formación a alumnado a través de los propios centros educativos que nos han llamado, a través de los ayuntamientos, a través, incluso, del gobierno, de los organismos de igualdad de los gobiernos regionales, etc. Sobre todo centrada en enseñanza secundaria y sobre todo centrada en la prevención de la violencia de género. En los últimos años yo he hecho mucha formación de profesorado a través de los centros de recursos del profesorado, a través de la consejería de educación o de los propios centros educativos. Formación en igualdad, en coeducación o en prevención de violencia y siempre o casi siempre centrado en mi campo de especialidad que es la música. ¿Cómo utilizar la música para la coeducación? Esta es la oferta formativa que hemos trabajado hasta ahora y además, en un nivel muy básico. Lo que más me gusta dar son los primeros pasos en la perspectiva de género, los cimientos que necesitas para luego sobre eso ir construyendo. ¿Cómo lo hago con la

música? La música la utilizo como ejemplo, ¿vale? La música me viene muy bien para trabajar con el alumnado, para engancharles con el tema, pero al final, lo que estás poniendo ahí es cómo miramos el mundo con perspectiva de género, cómo funciona el patriarcado, cómo se reproduce y, sabiendo cómo funciona y cómo se reproduce, cuáles son las estrategias para cambiarlo. Estos son los aspectos más claves que estamos haciendo. ¿Qué vamos a hacer ahora, que se ha parado todo? Lo mismo, pero online. Vamos a hacer una oferta formativa por internet, para que la gente pueda acceder a esta formación, teniendo en cuenta, además, que es una formación que quien la da necesita tener mucho conocimiento de la teoría, pero quien la recibe no tiene por qué. Porque tú la quieres para obtener unas estrategias y unas herramientas para actuar en tu aula, entonces tú no necesitas leer el segundo sexo de Simone De Beauvoir, ya te digo yo qué parte te sirve para lo tuyo. ¿Que te lo quieres leer? Adelante, es una chulada de libro, pero no te hace falta. Necesitas algo concreto para empezar a trabajar.

Marta: ¿Cómo se puede trabajar la igualdad de género en el aula? ¿Qué ámbitos se pueden trabajar? Y ¿qué consejo le darías a una maestra que quiere empezar a trabajarlo en el aula para que tenga éxito la intervención?

Laura: Los pasos que yo creo que son básicos para adquirir esa perspectiva de género a cualquier edad. Da igual que estés en primero de primaria, que en sexto, segundo de bachillerato o en la universidad o que seas directiva de una corporación. Los pasos son siempre los mismos. Lo primero de todo es verlo, es que seas capaz de ver que existe esa desigualdad. Si no la ves, no la puedes trabajar. Entonces, si tú como maestra ves esa desigualdad, lo primero que debes hacer es conseguir que tu alumnado también la vea, que se de cuenta que ahí hay una desigualdad de género, mostrarla. ¿Por qué? Porque una vez que lo ves, hay una teórica británica Elaine Showalter que hace los pasos de cómo se adquiere la perspectiva de género. Efectivamente, lo primero... pasas de no ver nada y pensar que así son las cosas, a de repente, empezar a ver y

cuando lo ves lo primero que te pasa es que quieres que todo el mundo lo vea, te conviertes en una evangelizadora absoluta, lo empiezas a ver en todos los lados y quieres poner el mundo patas arriba. Esto puede llegar a una fase de gran cabreo y activismo, pero es como cuando dejas a tu pareja después de mucho tiempo, te da como aire y quieres que todo el mundo lo deje, porque estás tan bien. Luego llega la siguiente fase en la que tú ya lo has visto, has empezado a trabajar con ello, lo tienes más asumido, empiezas a vivir, a cambiar tu manera de funcionar para intentar vivir machacando el patriarcado constantemente y te conviertes en un ejemplo, sería la tercera etapa, como alguien que sabe y que vive la igualdad y entonces a la gente le entra la curiosidad y te pregunta. Entonces, lo primero es verlo, lo siguiente es tener curiosidad por saber por qué pasa esto, entonces es entenderlo el siguiente paso. Vale, ya entiendo, esto es el patriarcado, esto funciona así, estos son los estereotipos, los roles, etc. Y una vez que lo tienes dices ¿y ahora qué hago con esto? Ahora que lo veo, lo entiendo, veo la dinámica, ¿cómo la cambio? Entonces, lo siguiente es actuar y esto, por supuesto, no es un proceso lineal. Es un proceso en redondo, cada vez ves más, entiendes más, actúas más y aparecen nuevas estrategias. Los pasos van así.

¿Cómo se trabaja esto en un aula con el alumnado? En mi experiencia, como profesional trabajando en secundaria y en estudios superiores y como madre de niños muy pequeños, los niños tienen 9, 8 y 5 años, llamando a las cosas por su nombre, quieren respuestas los niños y las niñas, no quieren rollos y no quieren sentarse solo a debatir, ni generalidades. Quieren saber cómo llamar a las cosas. Entonces, si están viendo que hay una desigualdad entre hombres y mujeres y les estás explicando que existen los estereotipos y que se dice que las niñas tienen que ser dulces y sumisas y de color rosa y princesas, los niños tienen que ser príncipes valientes y activos y de color azul y fútbol. Lo que te van a preguntar es por qué? Hay que decírselo con todas las letras: esto es el patriarcado. Esto es porque vivimos en un sistema, que se llama patriarcado, que nos separa en dos categorías, que funciona de esta manera, etc. Lo vas explicando, obviamente, adaptado a la edad que van teniendo pero hay que dar respuestas, porque sino van acumulando dudas y nunca van encontrando respuestas

satisfactorias pero las van a seguir buscando igual, entonces se van a quedar con lo que hoy tienen por ahí, que no siempre es información fiable. De manera que para cuando llegan a sexto de primaria, como hablas, que son los que al año siguiente tengo yo en los talleres de prevención de violencia de género en primero de la ESO, con lo cual ya están con ganas de hablar. A mí, en primero de la ESO, me bombardean cuando damos los talleres de violencia, que a veces quieres empezar un poco suave y que vayan viendo la desigualdad y cómo se construye... No, muchas veces es: ¿por qué siempre son hombres los que matan a las mujeres? ¿por qué la violencia de género es solamente la de los hombres contra las mujeres y no al revés? ¿por qué ellas no les dejan? Te están haciendo las preguntas que nadie les supo responder antes y no sirve que digas: es una violencia que sucede por el mero hecho de ser mujer. Quieren que se lo expliques desde el principio. Entonces, necesitan saber qué es el patriarcado, si para cuando llegan a primero de la ESO ya saben que hay un montón de cosas en este mundo que nos vienen prediseñadas y que no nos gustan y que una de ellas es el patriarcado, llevan muchísimo camino andado. Y, además, otra cosa importante, si tú, como maestra, cuando tu alumnado te pregunta por cosas que tienen que ver con igualdad, les respondes, les das información, les das conceptos técnicos. Igual que están aprendiendo lo que es la densidad de población, son perfectamente capaces de entender lo que es un sistema de pensamiento o una relación de poder. Lo pueden entender, si tú les respondes de manera satisfactoria, veraz y técnica, te conviertes en una fuente de referencia fiable para ellos y para ellas y te van a seguir preguntando. Si cuando te preguntan, tú te vas por las ramas, te inventas algo o les dices ¿y tú que opinas? y les dices que todas las opiniones son válidas y no les respondes, al final no te van a preguntar, porque para que no me diga nada o me diga que no sabe. Entonces, puesto que preguntan, porque preguntan, puesto que les interesa, porque eso lo percibimos en cuanto entramos en el aula, porque quieren saber, demos esas respuestas. ¿Qué pasa? Que a veces te preguntan cosas que no sabes qué responder o que no tienes la argumentación en ese momento. No pasa nada, díselo de frente: "Mira, ahora mismo, no sabría cómo responderte, pero mañana

o el viernes te vengo con la respuesta". Pero tienes que responder y son temas, que cuando salen tienes que tratar y si encima los temas te interesan tienes que sacarlo y tienes que sacarlo de manera cotidiana, porque en todas las materias aparecen. Las preguntas básicas de la perspectiva de género; esto que estamos viendo ¿qué nos dice de los hombres? ¿qué nos dice de las mujeres? ¿y qué nos dice de las relaciones que hay ahí? Ya está, al final, perspectiva de género es mirar hombres y mujeres y qué diferencias vemos y qué implican esas diferencias, ¿son desigualdades o son simplemente diferencias? ¿por qué están ahí, de dónde vienen? ¿antes era así? ¿ahora es distinto? Es darle vueltas a la idea, pero empezar a ver esos dos géneros y cómo se manifiestan en el mundo es lo que queremos que les quede claro.

El consejo que le daría, es eso, escuchar y responder. Y no tener miedo a responder. No tengas miedo de responder porque tenemos la razón de nuestra parte, quiero decir, esto es algo bueno para todo el mundo y aparte de que todos los textos legales del mundo nos acompañan en esta tarea y sea algo que como docentes tenemos la obligación de hacer en el aula, es algo bueno para nuestro alumnado y cuanto antes lo oigan mejor les va a servir luego para que su vida sea mejor en el futuro.

Marta: En vuestra página he visto que tenéis un programa de prevención de violencia de género, ¿en qué se basa la intervención? En la parte de análisis del TFG detecté que las alumnas y los alumnos habían normalizado comportamientos machistas por el uso del Tiktok, comentáis que usáis historias reales, fotografías, vídeos y canciones, ¿me podrías explicar cómo lo hacéis?

Laura: Vale, pues mira, aprovechando todo lo que te estoy diciendo. Como es un tema complicado, porque la gente se siente interpelada personalmente, para lo que nos sirve la música. Lo hacemos a partir de videoclips y canciones que escuchan habitualmente el alumnado, lo que consigues ahí es despersonalizar. No estas analizando el género con ejemplos personales del alumnado, que a mí me parece un error: "y tú en tu casa ¿cómo hacéis tal? ¿y tú cuando haces tal? ¿y tú con tu novia?". No, hablas del tema

utilizando una herramienta que te permite que sea personal, porque al final las canciones son personales lo que cuentas, hablan de relaciones, nos remueven emociones, pero no te tienen que contar la historia porque tú estas haciendo el análisis en lo que te cuenta la canción, en lo que te muestra el videoclip, en el tipo de género musical, en el espacio donde habitualmente se escucha o se baila esa música. Entonces, puedes trabajar todos los temas pero sin que se sientan atacados personalmente, pones como una barrera de seguridad ahí, pero a la vez están entendiendo perfectamente. Porque sobre lo que estás proyectando, que es la canción, es algo muy cercano a ellos y a ellas, entonces lo pueden personalizar muy inmediata. Así que es como una balsa de seguridad, por decirlo así, la canción. Entonces, como son talleres de prevención de violencia, lo que nos interesa trabajar con ellos son los mitos del amor romántico, las relaciones, cómo se negocia o se gestiona una relación, qué ideas preconcebidas tenemos alrededor de la relación, cómo se sube esa escalera de la violencia de género que diseñó Carmen Ruiz Repullo en su investigación tan buena, cómo nos sentimos cuando nos enamoramos y cómo reaccionamos a esos sentimientos los hombres y las mujeres, qué se espera de hombres y mujeres en las relaciones... Trabajamos ese tipo de temáticas pero basándonos en que es el análisis de una canción, entonces no estoy hablando de ti, estoy hablando de 4Babys o de Mala Mujer de C. Tangana o de Mayores de Becky G. o Perfect de Ed Sheeran. Utilizamos un montón de música diversa, los grandes éxitos que tienen un montón de visitas en youtube, porque tienen que ser algo que les entre de frente, que no se les haga difícil, en los que se hablan de relaciones. Funciona muy bien, porque les gusta escuchar las canciones, las conocen, según si le gusta más o no están más dispuestos o no a criticarla o a darte alternativas, con lo que se abren debates, te ponen canciones en contra. Te rebaten a través de canciones, con lo cual está muy chulo, porque se implican en lo que estás diciendo y les hace pensar. Cuando hablas cosas de relaciones y luego empiezas a meter un poco de la teoría, del círculo de la violencia o de la escalera o de los mitos del amor romántico. Cuando empiezas a meterles eso, para explicar algo que estás viendo en la canción ves que ya empiezan los codazos,

con lo cual en seguida ves que se han dado cuenta de que eso que tú has dicho lo han identificado en la relación de alguien de clase o de alguien del aula de al lado. La pena es que nosotras, como formadoras externas, no tenemos tiempo para trabajar a largo plazo con ellos y con ellas, porque gran parte de las primeras sesiones necesitas crear esa relación con el alumnado para poder hablar de un tema como este, pero también tenemos preparadas charlas y en una charla de una hora puedes sacar también mucho contenido o, como digo yo, el objetivo es sembrar la duda, no evangelizar ni que obviamente adquieran una perspectiva de género inmediata ni nada, pero por lo menos que piensen.

Lo que dices del TikTok, yo no creo... yo lo formularía al revés de como tú lo pones. No creo que a través del TikTok hayan normalizado actitudes machistas, sino que el Tiktok no deja de ser un medio, igual que lo son todas las redes sociales en el que se comportan o en el que dejan ver actitudes machistas que antes ya existían, que ya tenían y que presentan en otros lugares. No es a través del TikTok, la tecnología lo que hace es amplificar los efectos, porque llegan a mucha gente o porque ocupan mucho tiempo, pero son cosas que ya existían antes del Tiktok, del reggaeton, antes de Instagram, del WhatsApp y demás. Son mecánicas que reproducían cuando estaban en grupos reales de personas y ahora simplemente las han trasladado dentro del modo de hacer de esa red social que es TikTok al espacio virtual y ha llegado a muchísima más gente y también reciben mucha más información machista de un espacio más amplio del que recibirían antes, cuando no tenían acceso a una red tan grande, pero la actitud sigue estando ahí. Pero precisamente porque ahora tienen acceso a mucha más información es muchísimo más importante que sean capaces de poner un filtro de género porque las estamos dejando vendidas al mundo, ¿no? Entonces, yo siempre lo digo, y con la música desde que he empezado a trabajar en esto, que es toda mi vida. Esto no quiere decir que tú dejes de hacer cosas, en el sentido de TikTo es machista, no se puede usar; el reggaeton es machista, no se puede escuchar; perrear es machista, no se baila. No, es que tú sepas, que seas capaz de identificar las mecánicas de género que hay dentro de los modos de hacer del TikTok, algunas canciones de

reggeaton, etc. Y que tú seas capaz, primero de filtrar qué quieres ver o no, qué quieres creer o no. Porque si no lo ves, lo que decíamos antes, lo vas a reproducir sin darte cuenta. Y luego que seas capaz de utilizarlo de manera distinta, porque al final es una herramienta el TikTok y es una herramienta la música, entonces está ahí, para que la use quien quiera. Tú eliges de lo que ves, qué compras, o por lo menos, que sepas qué te están contando, aunque no lo hagan adrede y luego decides cómo lo usas, qué subes, qué compartes. O sea, que en realidad, puede ser una herramienta de trabajo en un momento dado en el aula, esto daría para otro vídeo, pero la política que se está siguiendo en muchos centros de prohibir los móviles, prohibir el uso de redes sociales en el centro lo que está haciendo es dejar... Lo decía una compañera mía que trabaja en cuestiones de redes sociales desde hace mucho es: "no tenemos nativos digitales, tenemos huérfanos digitales". Es decir, tenemos niños y niñas que desde que nacieron tienen un teléfono móvil en la mano, que lo saben utilizar con una soltura brutal, pero como dice ella, saben apretar botones, pero no saben usar la herramienta que tienen en la mano. Un lugar maravilloso para que aprendieran a utilizarlo de otra manera sería un centro educativo, pero claro para que tú puedas ayudar a tu alumnado a manejar de manera adecuada una red social, un teléfono móvil, etc. Tienes que saber tú primero cómo se hace, sino no lo puedes transmitir y luego tienes que poder tenerlo ahí para que todo el mundo lo maneje. Yo creo que ese momento llegará, porque prohibirlo no resuelve el problema, simplemente desplaza el problema. Me lo quito de encima, que bastante tengo yo de profe, pero llegará. Llegará e momento en el que se tenga que trabajar eso, porque va a ser una de las competencias que necesitan tener con urgencia.

Marta: Y por último, ¿por qué crees que es importante trabajar en la educación la igualdad de género?, ¿qué conseguimos incluyéndola en el aula?

Laura: A lo largo de vídeo te he ido contando un poco de esto, ¿no? Es muy importante, primero porque es bueno, porque te cambia la vida para bien, porque te da

salud mental, saber que lo que te pasa no es un problema tuyo, sino que es un problema del mundo. Además, te da herramientas y empoderamiento para cambiar y actuar, para hacerte un poco más dueña y dueño de tu vida y de tus relaciones y de tus identidades. Entonces, es bueno para el alumnado, les va a ayudar un montón y no lo van a poder aprender en otro sitio, por eso hay que incluirlo en el aula. No lo van a aprender espontáneamente y se van a poner a buscarlo en internet por su cuenta, la mayoría de las veces. Habrá gente que sí pero no todo el mundo. No lo van a aprender en sus casas la mayoría de la gente, porque las casas son muy variadas y habrá algún grupito que tenga familias muy coeducativas, muy feministas y muy preparadas y capacitas para trabajar estos temas y habrá otros que no, que tengan unos entornos familiares en los que esto no se trabaja o que directamente son horribles. Entonces, no lo van a aprender ahí, no lo van a aprender en los medios de comunicación, porque no se trabaja. O sea, no van a llegar a este conocimiento en ningún otro sitio más que en el aula la mayo parte de nuestro alumnado. Para mucho alumnado el aula va a ser, como dice Marian Moreno, cuando define coeducación, es nuestra oportunidad, y a veces, la única oportunidad que va a tener nuestro alumnado de ver otro mundo posible. Un mundo en el que se trabajen cuestiones de igualdad y de estereotipos de género y de relaciones, y demás. Entonces, bueno, es casi ética profesional decir que tenemos que trabajar eso con el alumnado, por supuesto, esto no lo tiene que hacer el profesorado por voluntad propia, a costa de su tiempo, su esfuerzo. Esto es algo que tiene que tener en cuenta el sistema completo y que no vale con decir es que la igualdad es un tema transversal, porque así nunca se trabaja la igualdad, se da por sentada. Es como pensar que la sociedad avanza, no, la sociedad no llega un día y dice: "hola, soy la sociedad, voy a avanzar". La sociedad avanza porque alguien la hace avanzar y la hace cambiar. ¿Quién hace cambiar la sociedad hacia la igualdad? Las feministas, desde hace dos siglos largos que llevamos revolviendo bien y muy pacíficamente para que esto cambie, para que suceda. Pero no cambia espontáneamente, igual que el alumnado no llega a esta conclusión espontáneamente. Solo lo va a hacer si alguien se lo enseña. Y eso, el sitio donde vamos a tener a todos

los niños y las niñas por el que van a pasar sí o sí, es el sistema educativo. Van a pasar un montón de horas de su vida ahí, es el lugar perfecto para que se trabaje esto y para que se trabaje en todas las asignaturas. Pero que se trabaje específicamente y abiertamente, no en general. Que se trate como tema, que se hable. Y encima ahora lo vamos a ver todos los días en los medios de comunicación, si no son desgraciadamente asesinatos, son violaciones y sino van a ser manifestaciones, y si no van a ser ataques y debates políticos. Es decir, es un tema que está en el aire y en la sociedad y el alumnado recibe mucha información sobre ese tema, pues demos en el aula información veraz y técnica y herramientas para que la puedan entender, manejar de manera seria y contrastada. Luego que piensen lo que quieran, es decir, no es esto es así, sino te voy a decir por dónde puedes empezar a pensar este tipo de cosas y luego haz lo que quieras con ellas, pero que tomes una decisión informada.

Creo que con esto te cubrí todas las preguntas, lo que te decía al principio, si necesitas alguna cosa más o algo no te quedó muy claro o lo que sea, me mandas un correo y yo te mando otro vídeo. Venga, ánimo y un abrazo.

Entrevista Doctora Carolina Escudero

Feta per email el 19 d'abril del 2020

Marta: Crees que en el día a día, las maestras y los maestros muestran actitudes sexistas? ¿Se trata diferente al alumnado por ser niña o niño?

Dra. Carolina Escudero: En algunos casos sí, pero siempre hay alguien en los equipos educativos que suele reaccionar. He notado que existe en algunos casos desconocimiento total y entonces aparecen los problemas. Por ejemplo que una educadora a pedido del alumnado de tercer grado ponga el videoclip de “Dame tu cosita” y su respuesta, tras muchas reacciones de las familias sea “Pero los niños me lo habían pedido”. Aquí se ven varios puntos: el primero, como educadora debes escuchar al alumnado y tomar en cuenta sus gustos y/o deseos pero también aprovechar estas situaciones para plasmar una buena educación en perspectiva de género, en segundo lugar, este videoclip con intervenciones acerca de la letra y del tipo de baile es una excelente herramienta de educación. La idea no es prohibir sino generar consciencia.

Marta: ¿Qué aspectos deberíamos cuidar las maestras para trabajar la igualdad? Mucho estudios hacen referencia al lenguaje androcéntrico.

Dra. Carolina Escudero: Estamos en sociedades heteronormativistas, donde todo lo que es heterosexual es aprobado y “normal” y a ello se suma el androcentrismo en el área de las ciencias duras, de las decisiones más complejas como las de una guerra, de la economía y las señales que nos rodean. Muchas veces los signos de la calle nos muestran: Trabajadores, la figura que aparece para no cruzar muchas veces es un

hombre y así...Si bien hay muchos progresos estamos aun en una etapa de reconstrucción de símbolos y representaciones androcéntricas.

Marta: La escuela es un lugar donde se transmiten una gran cantidad de valores y actitudes, no sólo por lo que se enseña, sino también por lo que hacemos, el currículum oculto. ¿Cómo crees que se podría evitar transmitir los estereotipos de género que tenemos?

Dra. Carolina Escudero: Primero hay que trabajar con el cuerpo docente completo. Desde la maestra/o de música hasta el equipo de educadores del tiempo libre/menajador. Muchos educadores continúen acentuando los estereotipos: “Estáis guapas como princesas” ; “Los varones y el fútbol, madre mía!” y a su vez evitar a los casos que responden a la diversidad como niños exóticos, tratarles como si estuviesen enfermos o con alguna dificultad. Esto debe estar presente en la escuela. Asimismo en los emails a las familias, no dar por sentado que todas las familias son heterosexuales, evitar hablar del “día de la madre” sino abordar este tipo de celebraciones como día de la familia, es decir, ser inclusivos.

Luego en las reuniones con las familias, siempre sumar algo que esté relacionado con el trabajo de los estereotipos. Si decimos que proponemos una reunión sobre género quizás no vengan muchos padres, pero si hacemos la cuestión de género una cuestión transversal, es la mejor manera de generar un impacto positivo en la casa de cada niño.

Marta: ¿Crees importante que las maestras y los maestros tengamos formación en igualdad? En el grado de Educación Primaria de la Universidad de Barcelona y me consta que en más grados de magisterio, apenas aparece esta formación.

Dra. Carolina Escudero: Es algo que las universidades tienen pendiente porque no llegan, sus presupuestos están muy justos y deben asegurarse materias que son más

de corte obligatorio y la cuestión de género aun sigue estando como un pendiente. Lo cual, queda demostrando que es un error con grandes impactos. Muchas niñas están hoy encerradas soportando mucha violencia de género, no tienen herramientas para entender dónde posicionarse, muchos varones van a reproducir el rol de macho violento al que están viendo cada día.

Si te refieres a España cada escuela tiene una política sobre este tema. De acuerdo a la directora y maestras, y sus intereses, suelen crear acciones, actividades en este sentido. Algunas lo están haciendo muy bien y otras están intentando adentrarse en la temática a pedido de las familias y lo están haciendo. Si debo comparar a España con otros países, estamos atrasados y se acciona en este sentido en respuesta a una situación, pedido de familias, no por necesidad de la escuela en sí. Los países nórdicos son de referencia en este sentido, o países del Tercer Mundo, como Argentina también lo tienen más institucionalizado. En Estados Unidos también hay mucho por hacer, entrenamos a las niñas a defenderse, a estar en alerta para evitar ser violadas....esto habla de una revictimización de las niñas/adolescentes y naturalización de los violentos.

Marta: ¿Cómo se puede trabajar la perspectiva de género en el aula? ¿Qué ámbitos se pueden trabajar? ¿En qué aspectos se debería basar la intervención para que tenga éxito?

Dra. Carolina Escudero: Pensar que habría que crear una materia sobre perspectiva de género en el aula sería un error, es como crear imponer un espacio que puede generar en muchas familias desconfianza y malestar ya que muchos partidos políticos se han ocupado que generar tensión con el tema del género en la educación. Lo ideal es naturalizar la perspectiva de género en cada clase: historia, matemáticas, música...traer ejemplos de mujeres que no están en todos los manuales que fueron genias matemáticas, compositoras, que se cambiaban los nombres y publicaban libros

con nombre de varón...cada maestro/a debe hacer del género una posibilidad en sus clases. Demostrar la homosexualidad, la diversidad como una libertad de decisión y no como una anomalía.

Marta: En el análisis del TFG detecté que las alumnas y los alumnos habían normalizado comportamientos machistas por el uso de la red social Tik Tok, ¿cómo se podría trabajar este aspecto?

Dra. Carolina Escudero: El machismo esta muy naturalizado en edades tempranas porque los referentes masculinos son machistas ...y las mujeres son las grandes reproductoras del machismo también, enseñándolo y dándolo como parte del conocimiento en la crianza. Cuando detectamos estas cuestiones hay que ajustar la medición de lo que estamos analizando e ir hacia el por qué expresas lo que expresas? Crees que sitúas a las mujeres en un lugar poco priverligiado? Te gustaría que te coloquen en esa situación? Y también conocer qué le ha inspirado en hacer este video o decir dicha frase.

Marta: Y por último, ¿por qué crees que es importante trabajar en la escuela la igualdad de género?, ¿qué conseguimos incluyéndola en el aula?

Dra. Carolina Escudero: Es importante porque seguimos creando a varones machistas, dominantes y con una clara intencionalidad de maltratar y si es necesario matar a las mujeres. El machismo se aprende y aprehende y lo bueno de esto es que se puede desaprender. Les niños, cuanto mas grandes son ya pueden ver las consecuencias nefastas del machismo. El maltrato no solamente es un golpe y dejar una marca física, la violencia psicológica es demoledora en las mujeres: trae depresión, pobreza y muerte. Este es el escenario actual en España. Les niños son testigos continuos de estas madres y de estos padres. Cuanto más podamos educar en género tendremos una sociedad más respetuosa, relaciones donde lo tóxico no será

naturalizado y mujeres dispuestas a denunciar sin temer. Las niñas deben saber que tienen derechos y que no deben agradar todo el tiempo, empoderarles en el autoconocimiento, en ser quienes quieran ser.

Incluir la perspectiva de género en el aula es crear una nueva sociedad basada en la equidad y el respeto; es salvar vidas.

Entrevista “Josep”, cap d’estudis “Mediterrani”

Feta per email el 17 d’abril de 2020

Marta: Un dels principis educatius del centre és que us definiu com una escola coeducativa. Em podries explicar com ho feu per aconseguir la coeducació? Teniu un projecte coeducatiu o heu elaborat un pla?

“Josep”:Malgrat que un dels principis educatius del centre és que volem ser una escola coeducativa, i que va ser objecte d'un debat profund quan es va redactar, es tracta més aviat d'una declaració d'intencions, assumida per tothom. No tenim un projecte coeducatiu i no hem elaborat un pla específic. Com tantes altres coses no escrites de la línia d'escola es basa en la bona voluntat del professorat i en l'assumpció que tothom treballa pel mateix.

Marta: Quines actuacions fa el professorat del centre per treballar la igualtat de gènere amb l'alumnat? Són actuacions puntuals o es realitzen al llarg del curs escolar? En què es basen? Quins àmbits treballen?

“Josep”:El professorat es compromet a no fer diferències en cap cas pel fet que l'alumnat sigui nen o nena. No es donen instruccions diferents, ni feines diferents. No s'assumeix que un noi o una noia podrà fer millor això o allò. Però no hi ha actuacions concretes que afavoreixin la igualtat de gènere. Qualsevol discriminació es treballa en les assemblees de classe.

Marta: Creus que és important que el professorat tinguem formació en igualtat? El professorat de l'escola ha realitzat alguna formació per adquirir perspectiva de gènere?

“Josep”: Crec molt important que el professorat es formi en igualtat. Les discriminacions estan arrelades al subconscient, i a la realitat social, i son tossudes. Actualment cap mestre rep aquesta formació.

Marta: Penses que a les escoles hi ha actituds i comportaments sexistes?

“Josep”: Segur que a les escoles hi ha actituds i comportaments sexistes. Moltes vegades per part de mestres noies. El sexisme forma part d'un currículum ocult que costarà d'erradicar.

Marta: Quines diferències de gènere perceps a l'aula?

“Josep”: Per a mi les principals diferències de gènere a l'aula son de tracte. Es tendeix a ser més dur amb els nois, per part dels mestres nois, i més condescendent amb les noies. I a la inversa. Les mestres noies son més dures amb les nenes. És, evidentment una percepció al llarg dels anys, molt difícilment demostrable.

Marta: Quin paper té les famílies en la coeducació? Es treballa conjuntament amb elles? De quina manera?

“Josep”: El paper de les famílies en la coeducació és vital. No podem educar aquest tema contra elles o sense elles. No es treballa conjuntament amb les famílies aquest tema, ni cap de seriós. I seria molt important fer-ho. Un problema afegit és que les famílies més conscients d'aquest problema solen ser les que més col·laboren i connecten amb l'escola. I a la inversa.

Marta: Quins aspectes teniu en compte per escollir els llibres de text i/o el material didàctic que utilitzeu a l'escola?

“Josep”:Aquest criteri s'assumeix que ja està resolt per les editorials. Els llibres de text i el material didàctic que utilitzem està lliure de sexisme, imaginem. Es vetlla per no fomentar el sexisme en rols de classe, de joc o en joguines. Es fan recomanacions a les famílies en aquest sentit, que son ben rebudes.

Marta: Com s'aborda la resolució de conflictes a l'escola?

“Josep”:Els conflictes relacionats amb el sexisme es consideren falta greu. El tutor o la tutora els aborden. Se'n parla i se'n fa pedagogia. L'hora de ciutadania o l'assemblea son ideals per fer prevenció i educació. Casos realment problemàtics arriben al Cap d'Estudis.

Entrevistes alumnat de l'escola "Mediterrani"

Elaborades per telèfon durant l'última setmana d'abril del 2020.

Entrevista "Andrea":

Marta: ¿Me escuchas?

"Andrea": Sí, te escucho.

Marta: Entonces te haré la entrevista en castellano mejor. ¿Cómo te llamas?

"Andrea": "Andrea"

Marta: ¿Tú tienes TikTok?

"Andrea": Sí.

Marta: ¿Cada cuánto lo usas o lo miras?

"Andrea": Pues... cada dos horas.

Marta: Cada dos horas, vale. Entonces, lo utilizas cada día, bastante, ¿no?

"Andrea": Sí.

Marta: ¿Y qué música escuchas?

"Andrea": Reggeaton.

Marta: Vale. ¿Y también has visto lo vídeos en youtube de la música que escuchas?

"Andrea": Sí.

Marta: ¿Crees que las letras de las canciones de reggeaton hablan bien sobre las chicas?

"Andrea": No.

Marta: ¿Por qué?

"Andrea": Pues porque es machista.

Marta: ¿Crees que los profesores de tu clase tratan de manera diferente a los chicos que a las chicas?

"Andrea": No, los tratan igual.

Marta: Los tratan igual, vale. ¿Y qué quieres estudiar?

"Andrea": Yo... ¿qué quiero ser de mayor? Actriz.

Marta: Vale, ¿crees que hay trabajos que son solo para chicos o solo para chicas?

"Andrea": Eee... No.

Marta: Muy bien, vamos a jugar a un juego. Yo te digo un trabajo y tú me tienes que decir si es un trabajo de chico, de chica o si es un trabajo para los dos.

"Andrea": Vale.

Dependiente/a de tienda ♀ ♂	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
Artista ♀ ♂	Canguro ♀ ♂	Científico/a ♀ ♂
Limpiador/a de casa ♀ ♂	Fontanero/a ♀ ♂	Peluquero/a ♀ ♂
Informático/a ♀ ♂	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitán/a de barco ♀ ♂	Piloto ♀ ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: ¿Con quién juegas en el patio?

"Andrea": Con mis amigas.

Marta: Y ¿a qué juegas?

"Andrea": Pues a hablar.

Marta: ¿Y juegas con los chicos?

"Andrea": A veces sí. Los chicos juegan a pelea o a fútbol. Cuando toca fútbol a veces juego con ellos y cuando juegan a pelea nunca juego con ellos, porque se tiran de los pelos, se persiguen, se tiran al suelo...

Marta: Ahora te voy a decir unos adjetivos y me tiene que decir si crees que esto lo hacen los chicos en una clase, las chicas, los dos o ninguno de los dos.

"Andrea": Vale.

Cariñoso/a ♀	Portase mal ♀ ♂	Seguro/a de sí mismo/a ♀ ♂
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♀	Encantador/a ♀
Ruidoso/a ♂	Limpios/as ♀	Líder ♀ ♂
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂
Listo/a ♀ ♂		

Marta: ¿Qué asignatura te gusta más de las que haces?

"Andrea": Matemáticas y catalán.

Marta: Y ¿Crees que a los chicos se les da mejor las matemáticas y las ciencias naturales que a las chicas?

"Andrea": No.

Marta: ¿Sabes qué quiere decir el machismo?

"Andrea": Pues que hablan mal de las mujeres.

Marta: ¿Y sabes qué quiere decir feminismo?

"Andrea": No.

Marta: ¿Qué quiere decir ser una chica? ¿Cómo puedes saber que una persona es una chica?

"Andrea": Pues que somos chicas, una chica es una mujer. Sé que es una mujer por la forma de ser y por la cara y como habla.

Pueden tener el pelo largo o corto.

Marta: Y son diferentes los chicos de las chicas?

"Andrea": La forma de ser es diferente y el físico también.

Marta: Muchas gracias!

Entrevista "Ignasi":

Marta: Hola!

"Ignasi": Hola

Marta: Solo son unas preguntas para saber qué es lo que tu piensas, es muy rápido. No hay ni respuestas que estén bien ni mal. Solo es para saber qué piensas.

"Ignasi": Vale.

Marta: ¿Tú tienes Tiktok?

"Ignasi": Sí, pero no cuenta.

Marta: ¿No lo utilizas?

"Ignasi": No lo utilizo.

Marta: ¿Y qué música escuchas?

"Ignasi": No lo sé... Latina.

Marta: ¿Crees que las letras de algunas canciones hablan bien de las chicas?

"Ignasi": Algunas.

Marta: ¿Por qué?

"Ignasi": No lo sé.

Marta: ¿Y crees que los profesores de tu clase tratan diferente a los chicos que a las chicas?

"Ignasi": Mmm, no.

Marta: ¿De qué quieres trabajar de mayor tú?

"Ignasi": No sé... Mecánico de Renault.

Marta: ¿Crees que hay trabajos que son solo para chicos?

"Ignasi": No.

Marta: Ahora te diré unos trabajos y me dices si crees que son para chica, para chico o para los dos.

"Ignasi": Vale.

Dependiente/a de tienda ♀ ♂	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
Artista ♀ ♂	Canguro ♀ ♂	Científico/a ♀ ♂
Limpiador/a de casa ♀ ♂	Fontanero/a ♂	Peluquero/a ♀ ♂
Informático/a ♀ ♂	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitán/a de barco ♂	Piloto ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: Antes del Coronavirus, ¿con quién jugabas en el patio?

"Ignasi": Con poca gente. Muy pocas veces con chicas, pero con chicos un montón.

Marta: ¿A qué jugabas?

"Ignasi": Los Lunes y los Jueves a fútbol.

Marta: Vale, ahora te voy a preguntar lo mismo que con los trabajos, pero con adjetivos.

Cariñoso/a ♀ ♂	Portarse mal ♂	Seguro/a de sí mismo/a ♀
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♂	Encantador/a ♀ ♂
Ruidoso/a ♂	Limpios/as ♀ ♂	Líder ♀
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂
Listo/a ♀ ♂		

Marta: ¿Qué asignatura te gusta más?

"Ignasi": Plástica.

Marta: ¿Crees que los chicos son mejores en matemáticas que las chicas?

"Ignasi": Depende de que persona, hay chicos que son muy listos y chicas que son muy listas.

Marta: ¿Tú sabes qué es machismo?

"Ignasi": Lo he escuchado muchas veces, pero no sé cómo explicarlo.

Marta: ¿Y feminismo?

"Ignasi": Lo he escuchado algunas veces.

Marta: Si le tuvieras que explicar a alguien qué quiere decir ser un chico, ¿cómo tienes que ser para ser un chico?

"Ignasi": Pues libre. No lo sé.

Marta: ¿Cómo sabes que una persona es una chica?

"Ignasi": Por el pelo.

Entrevista "Elisa":

"Elisa": Hola.

Marta: Hola "Elisa", ¿te ha explicado tu madre para qué te llamo?

"Elisa": Sí.

Marta: ¿Tienes TikTok?

"Elisa": No.

Marta: ¿Y conoces a gente de tu clase que tenga TikTok?

"Elisa": Sí, mucha. La mayoría.

Marta: ¿Qué música sueles escuchar?

"Elisa": Mmm de anime.

Marta: ¿Crees que hay letras de algunas canciones que hablan mal de las chicas?

"Elisa": Sí.

Marta: ¿Crees que los profesores tratan diferente a los chicos que a la chicas?

"Elisa": No.

Marta: ¿Cuando seas mayor de qué quieres trabajar?

"Elisa": Pues había pensado... Psicóloga.

Marta: Ahora te voy a decir unos trabajos y me tienes que decir si son trabajos para chicos, chicas o para los dos.

"Elisa": Vale.

Dependiente/a de tienda ♀	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
Artista ♀ ♂	Canguro ♀ ♂	Científico/a ♀ ♂
Limpiador/a de casa ♀ ♂	Fontanero/a ♂	Peluquero/a ♀ ♂

Informático/a ♀ ♂	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitán/a de barco ♂	Piloto ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: ¿Crees que hay algún trabajo que sea solo para chicos?

"Elisa": No.

Marta: Vale. ¿Cuando íbamos al cole con quién jugabas en el patio?

"Elisa": Normalmente jugaba con bastantes chicos y muy pocas chicas.

Marta: ¿Y a qué jugabas?

"Elisa": A Pokemon.

Marta: Ahora haremos lo mismo que con los trabajos pero ahora con adjetivos.

Cariñoso/a ♀	Portarse mal ♂	Seguro/a de sí mismo/a ♀ ♂
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♀	Encantador/a ♀
Ruidoso/a ♂ ♀	Limpios/as ♀ ♂	Líder
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂ ♀
Listo/a ♀ ♂		

Marta: ¿Qué asignatura te gusta más?

"Elisa": Matemáticas.

Marta: ¿Y crees que los chicos se les da mejor las matemáticas que las chicas?

"Elisa": No.

Marta: ¿Sabes qué es el machismo? ¿Sabrías explicarlo?

"Elisa": Sí, por ejemplo una chica o un chico le dice a una chica "Ai mira, ese culo".

Marta: Vale. ¿Y te suena qué es feminismo?

"Elisa": Sí. Es ser muy mujer, por ejemplo siempre llevas vestidos, tacones, pelo largo...

Marta: Si tuvieras que explicarle a alguien qué quiere decir ser una chica. ¿Qué cosas tiene que tener una persona para ser una chica?

"Elisa": Pues es lo mismo que un chico.

Marta: ¿Y en qué se diferencian?

"Elisa": Pues, yo no le veo ninguna diferencia.

Marta: Muchas gracias!

Entrevista “Cristina”:

"Cristina": Hola Marta!

Marta: Hola! ¿Qué tal?

"Cristina": Bien.

Marta: ¿Te ha explicado tu madre por qué te llamo?

"Cristina": Sí.

Marta: Estoy haciendo un trabajo y tengo que saber la opinión de vosotras. Entonces te hago una preguntas, no te preocupes que no hay ni respuestas buenas ni malas, tú me dices lo que opinas y ya está.

"Cristina": Vale.

Marta: ¿tú tienes TikTok?

"Cristina": Yo sí.

Marta: ¿Y cada cuanto lo usas?

"Cristina": Ahora estaba mirando, bastante.

Marta: Vale, ¿y qué música escuchas?

"Cristina": Pues yo... unas de inglés que hay y las que salen para ti. Toda la música que hay en el TikTok.

Marta: ¿Crees que hay letras de algunas canciones que hablan bien de las chicas?

"Cristina": Algunas, pero muchas no.

Marta: Vale, ¿crees que los profesores tratan de manera diferente a los chicos y a las chicas?

"Cristina": En la clase no nos tratan diferente. Pero cuando estamos en el patio sí, se creen que los niños son mejores que las niñas.

Marta: Ahora te diré unos trabajos y me tienes que decir si crees que los trabajos son de chico, de chica o para los dos.

Dependiente/a de tienda	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
-------------------------	----------------	-----------------

♀ ♂		
Artista ♀	Canguro ♀	Científico/a ♂
Limpiador/a de casa ♀	Fontanero/a ♂	Peluquero/a ♀ ♂
Informático/a ♂	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitán/a de barco ♂	Piloto ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: ¿Crees que hay alguna profesión que es solo para chicos o solo para chica?

"Cristina": Sí. Los paletas.

Marta: Cuando íbamos al cole, ¿con quién jugabas en el patio?

"Cristina": Con chicos y con chicas.

Marta: ¿Y a qué jugabas normalmente?

"Cristina": Pues... ¿tú sabes la serie de Stranger Things? Pues jugábamos con chicos que eran demogorgons y nosotras los personajes. Y a fútbol jugaba, pero los chicos no me dejaban a veces.

Marta: Vale. Ahora te voy a hacer lo mismo que antes pero con adjetivos.

Cariñoso/a ♀ ♂	Portarse mal ♂	Seguro/a de sí mismo/a ♀
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♀	Encantador/a ♀ ♂
Ruidoso/a ♂	Limpios/as ♀ ♂	Líder ♀ ♂
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂

Listo/a ♀ ♂		
-------------	--	--

Marta: ¿Qué asignatura te gusta más?

"Cristina": Matemáticas.

Marta: ¿Y crees que a los chicos se les da mejor las matemáticas que a las chicas?

"Cristina": Pues no, son malísimos.

Marta: ¿Sabes lo que es machismo? ¿Lo sabrías explicar?

"Cristina": Sí. Machismo es que los chicos se hacen bullying de las chicas.

Marta: Vale. ¿Y feminismo te suena lo que es?

"Cristina": Sí. Que las chicas hacemos bullying de los chicos.

Marta: Vale. Y si le tuvieras que explicar a alguien qué quiere decir ser una chica, ¿cómo lo explicarías?

"Cristina": Una chica... No sé.

Marta: ¿Y cómo sabrías que una persona es una chica?

"Cristina": Pues por el aspecto o por como se explica y eso.

Marta: Muchas gracias!

Entrevista "Sandra":

"Sandra": Hola!

Marta: Hola! Què tal?

"Sandra": Bé.

Marta: Sóc la Marta. T'ha explicat la teva mare una mica?

"Sandra": Sí.

Marta: Vale. Jo et faré unes preguntes ara, però és per saber la teva opinió, vale? Què prefereixes que te les digui en català o en castellà?

"Sandra": Em dona igual.

Marta: Vale, tu tens TikTok?

"Sandra": Sí.

Marta: I cada quant l'utilitzes?

"Sandra": Tot el dia, quan m'avorreixo doncs el miro.

Marta: I quina música escoltes?

"Sandra": Doncs jo quan vaig passant videos sempre de reggeaton.

Marta: I creus que les lletres d'algunes cançons parlan bé de les noies?

"Sandra": No.

Marta: Per què?

"Sandra": Perquè algunes son machistes i a mi no em fa molta gràcia.

Marta: I què vol dir que siguin masclistes?

"Sandra": Que sempre parlen malament de les dones i les utilitzen com si fossin objectes.

Marta: Creus que els professors i les professores tracten diferent els nois i a les noies?

"Sandra": Els meus professors no.

Marta: Molt bé. De què vols treballar quan siguis gran?

"Sandra": Actriu.

Marta: Vale. Ara et diré unes professions i m'has de dir si creus que són per homes, per dones o pels dos.

Dependiente/a de tienda ♀ ♂	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
Artista ♀ ♂	Canguro ♀	Científico/a ♂ ♀
Limpiador/a de casa ♀ ♂	Fontanero/a ♂ ♀	Peluquero/a ♀ ♂

Informàtico/a ♂ ♀	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitàn/a de barco ♂	Piloto ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: Creus que hi ha treballs que són de nois només?

"Sandra": Jo crec que no, però potser alguna gent sí que ho pensa.

Marta: Quan anaves a l'escola a què jugaves al pati?

"Sandra": No jugava a res, estava amb les meves amigues, al pati a la baixada parlant de coses. Jugava amb les meves amigues i a vegades un noi venia, però més nenes.

Marta: Ara, igual que hem fet amb les professions, et diré algunes coses que potser poden ser els nois i les noies.

Cariñoso/a ♀ ♂	Portarse mal ♂	Seguro/a de sí mismo/a ♀ ♂
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♀ ♂	Encantador/a ♀
Ruidoso/a ♀	Limpios/as ♀ ♂	Líder ♀ ♂
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂ ♀
Listo/a ♀ ♂		

Marta: Quina assignatura t'agrada més a tu?

"Sandra": Menys matemàtiques, totes.

Marta: Creus que els nois són més bons en matemàtiques que les noies?

"Sandra": No.

Marta: Abans m'has parlat dels masclisme, saps què és el feminisme?

"Sandra": Sí.

Marta: Què és?

"Sandra": No ho sé explicar.

Marta: Vale. Si li haguessis d'explicar a algú què vol dir ser un noi? Com hauria de ser per ser un noi? Quina diferència hi ha entre els nois i les noies?

"Sandra": Casi res.

Marta: I per ser una noia com s'ha de ser?

"Sandra": Doncs... Tu si vols ser una noia i ets un noi et pots vestir de noia.

Marta: Moltes gràcies per ajudar-me!

Entrevista "Abril":

"Abril": Hola

Marta: Hola, qué tal? Te ha explicado tu madre para qué te llamo?

"Abril": Me ha dicho que era para hacerme preguntas pero de qué no.

Marta: Vale. Estoy haciendo haciendo un trabajo y tengo que hacer unas preguntas a niños y niñas que estén ahora en primaria. No te preocupes que no hay respuestas que estén bien, solo es para saber tu opinión.

"Abril": Vale.

Marta: ¿Tienes Tiktok? ¿Y cada cuánto lo utilizas?

"Abril": Sí. Todos los días.

Marta: ¿Qué música escuchas?

"Abril": Regeaton.

Marta: ¿Crees que hay algunas canciones que tienen letras que hablen mal de las chicas?

"Abril": Sí.

Marta: ¿Por qué?

"Abril": Porque son muy marranas todas.

Marta: En el cole, ¿crees que los profesores tratan de manera diferente a los chicos que a las chicas?

"Abril": No.

Marta: Vale. Ahora te diré unos trabajos y me dices si crees que son para chicos, para chicas o para los dos.

Dependiente/a de tienda ♀ ♂	Cocinero/a ♀ ♂	Enfermero/a ♀ ♂
Artista ♀ ♂	Canguro ♀ ♂	Científico/a ♂ ♀
Limpiador/a de casa ♀ ♂	Fontanero/a ♂ ♀	Peluquero/a ♀ ♂
Informático/a ♂ ♀	Arquitecto/a ♀ ♂	Policia ♀ ♂
Capitán/a de barco ♂	Piloto ♂	Profesor/a ♀ ♂

Marta: ¿Crees que hay algún trabajo que sea solo para chico? ¿O solo para chica?

"Abril": No.

Marta: Vale. ¿Cuando íbamos al cole, con quién jugabas en el patio?

"Abril": Con niñas.

Marta: Y ¿a qué jugabais?

"Abril": Bueno, nos quedábamos en el patio y hablábamos.

Marta: Ahora te diré lo mismo que con lo trabajos pero con tu adjetivos.

"Abril": Vale.

Cariñoso/a ♀	Portarse mal ♀	Seguro/a de sí mismo/a ♀ ♂
Lógico/a ♀ ♂	Dominante ♀ ♂	Encantador/a ♀ ♂
Ruidoso/a ♀ ♂	Limpios/as ♀ ♂	Líder ♀
Estudia más ♀ ♂	Creativo/a ♀	Competitivo/a ♂
Listo/a ♀ ♂		

Marta: ¿Qué asignatura te gustaba más cuando ibas al colegio?

"Abril": Mates.

Marta: ¿Y crees que se les da mejor las matemáticas a los chicos que a las chicas?

"Abril": No.

Marta: ¿Te suena lo que es machismo? ¿Sabrías explicarlo?

"Abril": Sí. Que los hombres se creen superior a las mujeres.

Marta: Vale y ¿te suena feminismo?

"Abril": Que todos estemos igualados.

Marta: ¿Y si tuvieras que explicarle a alguien qué cualidades tiene que tener una chica para ser una chica?

"Abril": No sé.

Marta: ¿Cómo sabes que una persona es una chica?

"Abril": Cada uno puede ser lo que quiera.

Marta: ¿Y crees que hay diferencias entre los chicos y las chicas?

"Abril": Físicamente sí.